

**ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԴԵՊԱՅԻՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅԻ
ՀՐԱՏԱՊ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

*Գիտագործնական ձեռնարկ դատավորների և
դատական ծառայողների համար*

ԵՐԵՎԱՆ 2011

ACTUAL PROBLEMS OF THE CASE-LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

SCIENTIFIC-PRACTICAL MANUAL FOR JUDGES AND JUDICIAL SERVANTS

Editor: Davit AVETISYAN

President of the Criminal Chamber of the Cassation Court the Republic of Armenia, Lawyer emeritus, doctor of law, professor

Authors: Misak MARTIROSYAN

Head of Judicial Department of the RA,

Vahe YENGIBARYAN

Executive Director of the Association of Judges of the Republic of Armenia, Professor of YSU Law Faculty, Senior Scientist of NAS of the RA, PhD in Law

Yerevan
«Antares»
2011

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԴԵՊԱՅԻՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅԻ ՅՐԱՏԱՊ ՅԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

*Գիտագործնական ձեռնարկ դատավորների և դատական
ծառայողների համար*

Խմբագիր՝ ԴԱՎԻԹ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի նախագահ,
ՀՀ վաստակավոր իրավաբան,
իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ

Հեղինակներ՝

ՄԻՍԱԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՀՀ դատական դեպարտամենտի ղեկավար,

ՎԱՅԵ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ

ՀՀ դատավորների միության գործադիր տնօրեն,
ԵՊՀ դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ ավագ գիտաշխատող,
իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ

Երևան
«Անտարես»
2011

ՀՏԴ 347 : 341.231.14
ԳՄԴ 67.99(2)9 + 67.91
Մ 394

**Երաշխավորվել է ՀՀ դատարանների նախագահների
խորհրդի ուսումնական հանձնաժողովի կողմից որպես
ուսումնական ձեռնարկ ՀՀ դատական դպրոցի համար**

Մարտիրոսյան Մ., Ենգիբարյան Վ.

Մ 394 Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախա-
դեպային պրակտիկայի հրատապ հիմնախնդիրները:
Գիտագործնական ձեռնարկ դատավորների և դատական
ծառայողների համար / Միսակ Մարտիրոսյան, Վահե
Ենգիբարյան; Խմբ. Դ. Ավետիսյան, - Եր, Անտարես, 2011.- 64 էջ:

Սույն աշխատանքը պատրաստվել է 2010թ. փետրվարի 1–2-ը
Համաշխարհային բանկի երևանյան գրասենյակի հովանավորությամբ
Ստրասբուրգում կայացած ուսումնասիրողական այցի շրջանակներում
կազմակերպված թեմատիկ քննարկումների արդյունքում (այցի մասին
մանրամասն կարելի է ծանոթանալ՝ այցելելով ՀՀ դատավորների միութ-
յան ինտերնետային կայքէջ www.judge.am):

Ձեռնարկի նպատակն է աջակցել դատավորներին և դատական ծա-
ռայողներին, ինչպես նաև իրավակիրառ գործունեություն իրականաց-
նող մյուս մարմիններին ու կազմակերպություններին ծանոթանալու
Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակ-
տիկայի հրատապ հիմնախնդիրներին, որոնք առավել արդիական են ՀՀ
դատական պրակտիկայի համար:

Այն կարող է օգտակար լինել նաև ներպետական դատարանների
իրավակիրառ պրակտիկայի բարելավման համար:

ՀՏԴ 347 : 341.231.14
ԳՄԴ 67.99(2)9 + 67.91

ISBN 978–9939–51–291–4

© Դավիթ Ավետիսյան, 2011
© Միսակ Մարտիրոսյան, 2011
© Վահե Ենգիբարյան, 2011

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԲԱԺԻՆ I

ԱՆՁԻ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՆՁՆԱԿԱՆ
ԱՆՁԵՌՆՄԽԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ 6

ԲԱԺԻՆ II

ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹՆԵՐԸ
ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ
ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ 18

ՀԱՎԵԼՎԱԾ..... 40

ԲԱԺԻՆ I

ԱՆՁԻ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԱՆՁԵՈՆՄԻՆԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ

ՀՀ Սահմանադրությունը յուրաքանչյուր անձի, անկախ սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, էթնիկական կամ սոցիալական ծագումից, գենետիկական հատկանիշներից, լեզվից, կրոնից, աշխարհայացքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելությունից, գույքային վիճակից, ծննդից, հաշմանդամությունից, տարիքից կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից երաշխավորում է անձնական ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքը: Իրավունք, որը ծագելով անձի ծննդով, նրան հնարավորություն է տալիս կատարելու այն ամենը, ինչն արգելված չէ օրենքով և չի խախտում այլոց իրավունքներն ու ազատությունները (ՀՀ Սահմանադրության 42-րդ հոդված):

Ազատությունն անձին տրված հնարավորությունն է մտածել և վարվել իր համոզմունքներին, հայացքներին և պատկերացումներին համապատասխան, ձգտել իրականացնել իր առջև դրված նպատակները և այդ ձևով օբյեկտիվ աշխարհում դրսևորել իր «ես»-ը¹: Այն հասկացվում է ինչպես ֆիզիկական ազատության իմաստով, որն իր մեջ ներառում է անձնական ազատության մի շարք այլ կողմեր՝ անձնական անվտանգությունը, առողջությունը պահպանելը, տեղաշարժվելու ազատությունը, զբաղմունքի և բնակության վայրի ընտրության ազատությունը և այլն, այնպես էլ հոգեբանական, բարոյական ազատության իմաստներով²:

Թեև յուրաքանչյուր ոք ազատ է, և դա երաշխավորվում է Սահմանադրությամբ, սակայն դա չի նշանակում, որ այդ «ազատությունը» ունի բացարձակ բնույթ: Յուրաքանչյուր իրավական համակարգում (հատկապես քրեական դատավարությունում) անխուսափելիորեն առաջանում են այնպիսի իրավախճակներ, երբ անհրաժեշտ է լինում անձի ազատությունը և անձեռնմխելիությունը սահմանափակել³: Կարևորն այն է, որ այդ սահմանափակումը լինի բացառիկ, յուրաքանչյուր դեպքում սոցիալապես պայմանավորված և իրավաբանորեն հիմնավորված, որպեսզի այն առավել արդյունավետ լինի անձի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության տեսանկյունից:

¹ *Петрухин И.А.* Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение. М., 1985, с. 6.

² *Трунов И.А., Айвар Л.К.* Применение мер пресечения в уголовном судопроизводстве. М., 2007, с. 7-19.

³ *Антоно У.Бредли* Доклад «Право на свободу и безопасность личности согласно Европейской конвенции по правам человека» //Бюллетень по правам человека, 1998, вып.8, с.156.

ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆԽԱՎԱՐԿԱԾ

Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետը նշում է, որ յուրաքանչյուր ոք պետք է օգտվի ազատությունից, և անձը դրանից կարող է զրկվել միայն բացառիկ հանգամանքներում: Այսպիսով, հոդվածն սկսվում է այս անսահմանափակ իրավունքի սահմանումով. «Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք», որին հետևում է այդ իրավունքի նեղացումը. «Ոչ ոքի չի կարելի ազատությունից զրկել այլ կերպ, քան հետևյալ դեպքերում և օրենքով սահմանված կարգով»:

Ավելին, ազատության կանխավարկածն ընդգծված է 5-րդ հոդվածի իմպերատիվ պահանջով, այն է՝ ապահովել, որ ազատությունը չկորսվի ավելի երկար ժամանակով, քան բացարձակապես անհրաժեշտ է, և որ հնարավոր լինի այն անմիջապես վերականգնել, երբ ազատության կորուստը հիմնավորված չէ: Առաջին պնդումը դրսևորվում է նրանում, որ յուրաքանչյուր ոք, ով կասկածվում է իրավախախտում կատարելու մեջ, «ողջամիտ ժամկետում դատաքննության իրավունք ունի», իսկ երկրորդ պնդումը՝ յուրաքանչյուր ոք, ով զրկված է ազատությունից, «ունի դատաքննության իրավունք, որի ընթացքում դատարանն անհապաղ որոշում է նրա ձերբակալման օրինակա-նությունը և նրան ազատ արձակելու որոշում է կայացնում, եթե ձերբակալումն անօրինական է»: **Այսպիսով, ապացուցման բեռն ընկնում է այն անձանց վրա, ովքեր որևէ անձի զրկել են ազատությունից, և նրանք պետք է ապացուցեն, որ լիազորությունները, որոնց սահմաններում կատարվել է այդ գործողությունը, համընկնում են 5-րդ հոդվածում նշված հիմքերից մեկին, ինչպես նաև այն, որ այդ լիազորությունները կարող էին կիրառվել կոնկրետ դեպքում:**

Ապացուցումն ազատությունից զրկելու հետ կապված լիազորություններ իրականացնող անձանցից անպայմանորեն կպահանջի ինքնուրույն բժախնդիր վերլուծություն և այդ ընթացքում անհրաժեշտ է մշտապես ապահովել 5-րդ հոդվածում նշված սահմանափակումների ճշգրիտ պահպանումը: Իրականացվում է, արդյոք, նման վերլուծություն, և արդյո՞ք արդյունավետ է այն՝ մեծամասամբ կախված է նրանից, թե դատավորները 5-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ կետերում ամրագրված գործառնություններն իրականացնելիս կհետևեն արդյոք կասկածելի դիրքորոշմանը: Ամեն դեպքում, ազատության իրավունքի վիճարկման ժամանակ դատավորների համար շատ կարևոր է նկատի ունենալ այն հանգամանքը, որ ազատությունից զրկված անձը պետք է ազատ արձակվի: Այդ իսկ պատճառով դատավորը պետք է ոչ միայն ակնկալի և պահանջի, որ ազատությունից զրկելու առնչությամբ ներկայացվեն հիմնավոր ապացույցներ, այլ նաև դրանք մանրակրկիտ քննության առնի, որպեսզի պարզի, թե արդյոք դրանք հիմնավորո՞ւմ են կատարված գործողությունները: Չակառակը մշանակում է շեղում այդ կանոնից:

Եվրոպական դատարանն իր վերաբերմունքն արտահայտել է *Մանսուրն ընդդեմ Թուրքիայի*² գործով ընդունված վճռով: Ազգային դատարանը բազմիցս հաստատել է կալանքի տակ պահելու ժամկետի երկարացումը, անփոփոխ օգտագործելով նույնական ձևակերպումները, հաճախ առանց գործի հետագա որևէ ուսումնասիրության: Դատավորն ինքնաբերաբար հաստատել է իրավապահ մարմինների որոշումները՝ չկատարելով ինքնուրույն բժախնդիր վերլուծություններ և դատողություններ: Նման մոտեցումը ամեն դեպքում խախտում է ազատությունից զրկելու հիմնավորվածության պահանջը:

ԿԱԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետը պահանջում է, որ ազատությունից զրկելն իրականացվի «օրենքով սահմանված կարգով»: Այնուհետև, ենթակետերից յուրաքանչյուրը, որը նախատեսում է դեպքեր, երբ ազատությունից զրկելը թույլատրելի է, ենթադրում է, որ այդ միջոցը պետք է լինի «օրինական»: Համաձայն Եվրոդատարանի մեկնաբանության՝ օրինականության պահանջը վերաբերում է և՛ ընթացքին, և՛ բովանդակությանը: Ավելին, օրինականությունը նշանակում է, որ յուրաքանչյուր կալանավորում պետք է իրականացվի ներպետական իրավունքի և Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի համաձայն ու չպետք է կամապական լինի:

ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԶԵՎԱԿԱՆ ՊԱՀՊԱՆՈՒՄԸ

Անձին ազատությունից զրկելու դեպքում՝ նախ կարևոր է ստուգել՝ պահպանվե՞լ են, արդյոք, համապատասխան ազգային օրենքի պահանջները: Դրա համար պետք է որոշել՝ պահպանվե՞լ է, արդյոք, այս կամ այն պարտադիր ընթացակարգը կամ պարզել՝ գոյություն ունի՞, արդյոք, ձեռնարկված գործողությունները նախատեսող իրավական նորմ: Կարող է լինել ոչ միայն սահմանված նորմի գործողության շրջանակների մեկնաբանության, այլ նաև ապացուցման ենթակա հարց՝ թե արդյո՞ք եղել է այնպիսի իրավիճակ, որի դեպքում կարող էր կիրառվել այդ նորմը: Եղել են շատ դեպքեր, երբ Եվրոպական դատարանը վճռել է, որ այդ պահանջները չեն կատարվել:³

²8 հունիսի 1995թ.:

³ Չնայած Դատարանն ընդունում է, որ ներպետական իրավունքի մեկնաբանումն ու ընդունումը, սկզբունքորեն, մասնակից պետության մարմինների խնդիրն է, և առաջին հերթին՝ դատավորների, նա, այնուամենայնիվ, պահպանում է քննարկման իրավունքը, թե իրո՞ք այդ իրավունքը պահպանվել է: Ստորև քննարկվող որոշ գործերով Դատարանը հանգել է այն եզրակացության, որ անձին ազատությունից զրկելը չի համապատասխանում ներպետական իրավունքի պահանջներին:

Վան դեր Լենրն ընդդեմ Նիդեռլանդների գործում⁴ կինը տեղավորված է եղել հոգեբուժարանում, սակայն սանկցիան տված դատավորը չի կատարել օրենքի այն պահանջը, ըստ որի այդ կինը նախապես պետք է հարցաքննվեր նրա կողմից: Եվրոպական դատարանը նշել է, որ դատավորը ժամանակ չի գտել անգամ պարզաբանելու, թե ինչու ուշադրություն չի դարձրել հոգեբույժի եզրակացությանն առ այն, որ բժշկական տեսանկյունից հակացուցված չէ հիվանդի շփումը դատավորի հետ: Այս պարագայում խախտվել է դատավարական օրենքի պարտադիր պահանջը, այդ իսկ պատճառով, եթե անգամ համարենք, որ հոգեբուժարանում տեղավորելու (ազատությունից զրկելու) որոշումն ըստ էության ճիշտ է, ապա ձեռքարկալումը պետք է համարվի անօրինական:

*Լուկանովն ընդդեմ Բուլղարիայի*⁵ գործում նախկին վարչապետներից մեկը զրկվել էր ազատությունից պետական դրամական միջոցները զարգացող երկրներին նվիրաբերելու մեղադրանքով: Թեև ազատությունից զրկելը՝ կապված իրավախախտումների հետ, չի հակասում Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի դրույթներին, այս գործում չէր հաստատվել, որ ազատությունից զրկելու համար հիմք հանդիսացած գործողություններն իրոք անօրինական էին, չխոսելով իրավախախտման մասին: Այդ իսկ պատճառով դիմողի գործողությունները, համաձայն Բուլղարիայի ներպետական իրավունքի, հիմք չէին կարող հանդիսանալ նրան ազատությունից զրկելու համար: Ավելին, չնայած շահադիտական նպատակներով պաշտոնական դիրքի չարաշահումն արգելող քրեական իրավունքի նորմը շահադիտական նպատակներով հավանաբար կարող էր և կիրառվել այդ դրամական միջոցների նվիրաբերման դեպքում (որը քիչ հավանական էր), սակայն չկային շահադիտական նպատակներ վարչապետի կողմից հետապնդվող հիմնավոր կասկածի մասին վկայող փաստեր և տեղեկություններ: Այսպիսով, նրան ազատությունից զրկելը զուրկ էր որևէ իրավական հիմնավորումից և անվիճելիորեն համարվում էր 5-րդ հոդվածի խախտում:

Ստիլն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործում⁶ դիմողները, որոնք ձերբակալվել էին զենքի վաճառքի դեմ կազմակերպված բողոքի ցույցի ժամանակ, որի ընթացքում նրանք դրոշակներ էին բռնել և թռուցիկներ բաժանել, ոստիկանությանն անհանգստանալու տեղիք չէին տվել (այդ մասին վկայություն չկար) այն առումով, որ նրանք ստեղծել կամ փորձել էին ստեղծել լուրջ խոչընդոտներ համագումարի մասնակիցների համար կամ ձեռնարկել էին որևէ այլ գործողություն, ինչը կարող էր բռնարարք հրահրել: Եվրոպական դատարանը որոշել է, որ դիմողների ձերբակալումն ու հետագա կալանավորումը՝ այն լիազորությունների սահմաններում, որոնք կիրառվում

⁴ 21 փետրվարի 1990թ.:

⁵ 20 մարտի 1997թ.:

⁶ 23 սեպտեմբերի 1998թ.:

են հասարակական կարգը խախտելու դեպքում, անօրինական են եղել,⁷ չնայած իշխանությունները լիազորված էին ձերբակալություններ կատարել հասարակական կարգի կանխատեսելի խախտման դեպքում:

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԻ ԱՆԸՆԴՀԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Յուրաքանչյուր տեսակի ազատությունից զրկելու իրավական հիմքի առկայության պահանջը տարածվում է ազատությունից զրկելու ողջ ժամանակահատվածի վրա: Մի շարք դեպքերում խախտումներ են հայտնաբերվել այն պատճառով, որ ազատությունից զրկելու իրավական հիմքը, չնայած իր սկզբնական օրինականությանը, որոշակի պահի դադարել է գոյություն ունենալուց: Այսպես, *Կուին ընդդեմ Ֆրանսիայի*⁸ գործում ազգային դատարանը որոշում է ընդունել ազատ արձակել մի մարդու, որը նախկինում կալանավորվել է՝ ֆրանսիական օրենքների հիման վրա: Չնայած դրան, հայցվորին ազատ արձակելու որոշումից հետո պահել էին ևս 11 ժամ՝ չտեղեկացնելով որոշման մասին և չձեռնարկելով որևէ գործողություն այն կատարելու համար: Ամենայն հավանականությամբ, դատախազությանը ժամանակ էր պետք դիմողի հանձնման վերաբերյալ դատավարությունը (կամ վարույթը) սկսելու համար՝ դրանով իսկ փորձելով կանխել ազատման մասին որոշման կատարման անհրաժեշտությունը: Եվրոպական դատարանը համարել է, որ նման որոշման իրականացման ձգձգումը կարող էր արդարացվել, բայց ավելացրել է, որ այդ ժամկետն ակնհայտորեն արհեստականորեն է երկարաձգվել, որպեսզի համապատասխանի 5-րդ հոդվածի պահանջներին:

*Լաբիտան ընդդեմ Իտալիայի*⁹ գործում 5-րդ հոդվածի խախտում է արձանագրվել, քանի որ բանտից ազատ արձակելու 10-ժամյա ձգձգումը պատճառաբանվել է գրանցման համար պատասխանատու պաշտոնյայի բացակայությամբ, ինչը հնարավորություն չի տվել ստուգել՝ կա՞ն, արդյոք, դիմողին կալանքի տակ պահելու այլ պատճառներ:

*Կ-Ֆ-ն ընդդեմ Գերմանիայի*¹⁰ գործում, որում համաձայն ներքին իրավունքի՝ իշխանությունները լիազորված են եղել ինքնությունը պարզելու համար անձանց պահել առավելագույնը 12 ժամ, դիմողին պահել են 40 րոպե ավելի: Գերմանական կառավարությունը պնդում էր, որ դա պահանջվել է դիմողի անձնական տվյալները գրանցելու համար: Եվրոպական դատարանը

⁷ Տես նաև Ռանինեն ընդդեմ Ֆինլանդիայի գործով վճիռը (16 դեկտեմբերի 1997թ.), որում ազգային ծառայություն չկատարող անձի ձերբակալումը հակասում էր Ֆինլանդիայի ներքին իրավունքին, քանի որ նրան ի սկզբանե չեն հարցրել, թե նա մտադիր է շարունակ իրաժարվել ծառայելուց:

⁸ 22 մարտի 1995թ.:

⁹ 6 ապրիլի 2000թ.:

¹⁰ 27 նոյեմբերի 1997թ.:

նշել է, որ տվյալների գրանցումը համարվում է անձի ինքնությունը պարզելու միջոցներից մեկը, ուստի այն պետք է կատարվեր այդ նպատակի համար օրենքով սահմանված ժամկետում: Նման հանգամանքներում դիմողին կալանքի տակ պահելը պետք է համարվի անօրինական, և Դատարանը վճռել է, որ առկա է 5-րդ հոդվածի խախտում:¹¹

Դեպքեր, երբ ներքին պրակտիկան սխալ կողմնորոշչի դեր է կատարել. Եվրոպական դատարանը 5-րդ հոդվածի խախտումներ է արձանագրել նաև, երբ ներպետական իշխանությունները հիմնվել են հնացած պրակտիկայի վրա, որի օրինականությունը երբևէ կասկածի տակ չի առնվել:

*Ջեսիուսն ընդդեմ Լիտվայի*¹⁴ գործով դիմողը՝ սպանության կատարման մեջ կասկածվող անձը, կալանքի տակ էր պահվել նաև կալանավորման ժամկետը լրանալուց հետո, որի համար գլխավոր դատախազի տեղակալը սանկցիա էր տվել: Պարզվում է, որ նման պրակտիկան լայն տարածում ունի: Սակայն նման սովորույթը չի կարող գոյություն ունենալ Սարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի պահանջների հետ համատեղ: Դատարանը վճռել է, որ դիմողին ազատությունից զրկելը իրավական որոշակիության սկզբունքների և կամայականությունից պաշտպանվելու հետ անհամատեղելի է եղել:¹⁵

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻՆ ՀԱՍՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ. ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ԸՍՏ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻՆ

Ազատության ցանկացած զրկումը պետք է իրականացվի՝ համաձայն ներքին իրավունքի, Սարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի դրույթների, այսինքն՝ անհրաժեշտ է պահպանել 5-րդ հոդվածի կոնկրետ պահանջները, եթե անգամ դրանք նախատեսված չեն ներպետական իրավունքով: Ազատությունից զրկելն առարկության տեղիք կտա, եթե այն կիրառվի Սարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայով երաշխավորված այլ իրավունքներին և ազատություններին միջամտելու համար, կամ այն օրենքի հիման վրա, որն իրականացվում է կամայական ձևով կամ որն իր բնույթով թերի է: *Կուրտն ընդդեմ Թուրքիայի* գործով եվրոպական դատարանը վճռել է. «... յուրաքանչյուր տեսակի ազատությունից զրկում պետք է իրականացվի ոչ միայն ազգային իրավունքի դատավարական հիմնական նորմերի համաձայն,

¹¹ Տես նաև Էնգելը և այլք ընդդեմ Նիդեռլանդների գործով վճիռը (8 հունիսի 1976թ.), որում նախնական կալանքի առավել թույլատրելի 24-ժամյա ժամկետը գերազանցվել է 22-30 ժամով:

¹⁴ 31 հուլիսի 2000թ.:

¹⁵ 7ոդվ. 5-ի 1-ին կետի խախտման մասին նման վճիռ է կայացվել Գրաուսլիսն ընդդեմ Լիտվայի գործով (10 հոկտեմբերի 2000թ.):

այլ նաև պետք է համընկնի 5-րդ հոդվածի նպատակներին, այսինքն՝ պաշտպանի անձին իշխանությունների կամայականություններին»:¹⁶

Այն դեպքերում, երբ ներպետական իշխանություններն ի վիճակի չեն կալանավորման համար որևէ հիմնավորում ներկայացնել, Եվրոպական դատարանը դա կհամարի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում: *Դենիսիցին ու այլոք ընդդեմ Կիպրոսի* գործում դիմողները պնդում էին, inter alia, որ ձերբակալման համար որևէ պատճառ չի ներկայացվել, և այն համարվել է 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում, ընդ որում, նշվել է, որ պատասխանող պետությունը դիմողների ձերբակալման և կալանավորման որևէ օրինական հիմնավորում չի ներկայացրել:¹⁷

***Եթե ազգային մակարդակով ազատությունից զրկելու օրենսդրական հիմնավորվածությունը չի համապատասխանում 5-րդ հոդվածի 1-ին կետում ամրագրված դրույթներին, ապա այն, միանշանակ, կհամարվի «անօրինական»:* Օրինակ՝ չի թույլատրվում կիրառել կանխիչ միջոցառումներ հանցագործության մեջ կասկածվող անձանց նկատմամբ, եթե ձերբակալման նպատակը գործի հարուցումը չէ:¹⁸ Ազատությունից նման զրկումը, չնայած ազգային մակարդակով օրինական է, սակայն հակասում է 5-րդ հոդվածի 1-ին կետին:**

Այնուամենայնիվ, եթե անգամ ազատությունից զրկելը կատարվում է թվարկված հիմքերից որևէ մեկով, Մարդու իրավունքների եվրոպական կոմիտեի նախնական փուլում է դրա առավելագույն թույլատրելիության շարունակականությունը: Այսպես, այն դեպքում, երբ անձը գտնվում է նախնական կալանքի տակ, այդ սահմանափակումը պայմանավորված է 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի պահանջով, համաձայն որի՝ դատաքննությունը պետք է սկսվի ողջամիտ ժամկետում: Այն դեպքում, երբ անձի կալանավորումը կապված է արտաքսման, հանձնման և նման այլ հիմքերի հետ, ապա դա բխում է այն ենթադրյալ պարտավորությունից, որ համապատասխան մարմինը պետք է ողջամիտ ջանք գործադրի:

ԼԻԱԶՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՄԱՅԱԿԱՆ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

Երբեմն ազատությունից զրկելը հաստատող ազգային օրենքը լիովին համապատասխանում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոմիտեի չափանիշներին, սակայն դրա կիրառումը կոնկրետ դեպքերում կարող է որակվել որպես կամայականություն: Դա տեղի կունենա այն դեպքերում, երբ լիազորությունները կիրառվեն այն հանգամանքներում, որոնց դեպքում ազա-

¹⁶ 28 մայիսի 1998թ.:

¹⁷ 23 մայիսի 2001թ.:

¹⁸ Տես Ջեսիկան ընդդեմ Լիտվայի գործով վճիռը:

տությունից զրկելն այնքան էլ անհրաժեշտ չէ կամ միտված է անարդար նպատակների հասնելուն:

Օրինակ՝ *Վիտուդի Լիտվան ընդդեմ Լեհաստանի գործը*,¹⁹ որուն տեսություննից զրեթե զուրկ անծին տեղավորել էին սթափարան. նա փոստային ծառայության աշխատակիցներին բողոքել էր, որ իր արկղը եղել է բացված և դատարկ: Վերջիններս ոստիկանություն էին կանչել՝ բողոքելով, թե նա հարբած է և իրեն ագրեսիվ է պահում: Չնայած դիմողը ձերբակալվել էր համաձայն 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի (հարբեցողների կալանավորում), ակնհայտ է, որ լիազորությունների կիրառման անհրաժեշտություն չի եղել. չի եղել որևէ սպառնալիք շրջապատի կամ հենց իր՝ դիմողի նկատմամբ՝ նկատի ունենալով, որ նա կույր է, և միանգամայն սովորական հանգամանքներ են: Ավելին, օրենքը նախատեսում էր այլ, ավելի մեղմ միջոցներ հարբած վիճակում գտնվող անձանց նկատմամբ (օրինակ՝ հանրային խնամակալության հաստատություն կամ տուն հասցնելը), որոնց կիրառման հնարավորությունը, ամենայն հավանականությամբ, չի քննարկվել: Արդյունքում, ազատությունից զրկելը, չնայած իրավական հիմքի ձևական առկայությանը, Եվրոպական դատարանը համարեց անօրինական:

Կարելի է հանգել համանման եզրակացության նաև այն դեպքում, երբ կալանավորման լիազորությունները կիրառվում են այն անձի ինքնությունը պարզելու համար, ում հետ ոստիկանության աշխատակիցն արդեն ծանոթ է, անկախ նրանից, թե տվյալ անձն այդ պահին ունեցե՞լ է անձը հաստատող փաստաթուղթ, թե՞ ոչ: Անկասկած, նման հանգամանքներում այդ լիազորությունների կիրարկումը Եվրոպական դատարանի դիրքորոշման տեսանկյունից կհամարվի անօրինական:

Մարդու իրավունքների Եվրոպական կոմիտեցիայով արգելվում է լիազորությունների կիրառումը հակաիրավական նպատակով՝ անկախ նրանից, թե իրավանորմի կիրառումը երկրի ներսում առարկություն կառաջացնի՞, թե՞ ոչ:

Այսպես, *Բոզանոն ընդդեմ Ֆրանսիայի*²¹ գործում անձին ձերբակալել էին արտաքսման նպատակով, սակայն իրականում դա միջոց էր հանձնման սահմանափակումը շրջանցելու համար, քանի որ Ֆրանսիական դատարանի կողմից մերժվել էր նրան Իտալիային հանձնելու հարցումը: Այնուամենայնիվ, ազատ արձակվելուց մեկ ամիս անց դիմողը ձերբակալվել էր, նրան արտաքսման հրամանագիր էր ներկայացվել, որն իրականում տրվել էր այն ժամանակ, երբ վերջինս հանձնման դատավարության ընթացքում կալանավորված էր: Այնուհետև դիմողին տարել էին շվեյցարական սահմանի մոտ և հանձնել շվեյցարական ոստիկանությանը, չնայած իսպանական սահմանն ավելի մոտ էր:

¹⁹ 4 ապրիլի 2000թ.:

²¹ 18 դեկտեմբերի 1986թ.:

Շվեյցարիայում հանձնման դատավարությունը հաջող էր ավարտվել, և դիմողը տեղափոխվել էր իտալական բանտ՝ պատիժը կրելու: Եվրոպական դատարանը արձանագրել է 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում և հայտարարել, որ բոլոր այդ գործողություններն անօրինական են եղել:

Նման եզրակացության գալով՝ Դատարանը նշել է մի շարք գործոններ, դրանք են. արտաքսման համար կալանավորելը, որի պայմաններում դիմողն ի վիճակի չի եղել օգտվել իրավական պաշտպանության որևէ հնարավոր միջոցից, Շվեյցարիան և Իտալիան նախօրոք տեղեկացված են եղել ձեռնարկվող գործողությունների մասին, դիմողն արտաքսման հրամանագրի մասին իրազեկված չի եղել այն ժամանակ, երբ նրա բնակության թույլտվությունը մերժել էին, դիմողի հանկարծակի ձերբակալումն ու կնոջ կամ փաստաբանի հետ հաղորդակցվելու հնարավորության բացակայությունը, այն երկրի ընտրման հնարավորության բացակայությունը, ուր նա կարող էր արտաքսվել: «Քողարկված հանձնման» պատճառով ազատությունից զրկելը դարձել է անօրինական՝ խախտելով 5-րդ հոդվածի 1-ին կետը:²²

ՄԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ, ԿԱՆԻԱՏԵՍԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՅԼ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐ

Ըստ Եվրոպական դատարանի՝ օրենքը պետք է լինի մատչելի, կանխատեսելի և բավականին ճշգրիտ ձևակերպված, ինչպես նաև ունենա այլ երաշխիքներ՝ դրա գործողության տակ ընկնող անձանց հետ վարվելու կամայականության վտանգի դեմ:

²² Տես Մյուլերյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով վճիռը (28 հոկտեմբերի 1994թ.), որում նշվել է, որ ձերբակալման նպատակը ոչ թե հանցագործություն կատարելու մեջ կասկածվող անձին իրավասու դատական մարմին բերելն էր, ըստ հոդվ. 5-ի 1-ին կետի «c» ենթակետի, այլ ուղղակի ընդհանուր բնույթի տեղեկատվություն ստանալը, որը, ըստ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոմիտեի, չի թույլատրվում: Եվրոպական դատարանը եզրակացրել է, որ դիմողը չի ներկայացրել որևէ համոզիչ փաստարկ, ինչը կհակասեր ներպետական դատարանի կարծիքին, որ նման գաղտնի նպատակ վերջինս չի ունեցել, սակայն, անտարակույս է, որ եթե նման նպատակ լիներ, ապա, համաձայն Մարդու իրավունքների եվրոպական կոմիտեի՝ այդ ձերբակալումն անօրինական կճանաչվեր: Պետք է նաև նշել, որ Ջեսիուսն ընդդեմ Լիտվայի գործով վճռում այն կարծիքը, որի վրա հիմնվել է դատարանը կալանավորման վիճարկելի շրջանը սահմանելիս, և որն ունեցել է իրավական հիմնավորում, Կոմիտեի նպատակների համար անօրինական չի եղել, այն ուղղակի ներպետական դատարանը բարեխիղճ է գործել: Նմանապես, Բենհամն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով վճռում (10 հունիսի 1996թ.) Դատարանը չի հաստատել, որ դիմողի բանտարկությունը՝ դատարանի որոշմամբ, կամայական է եղել, քանի որ չկար որևէ հիմք, ըստ որի դատարանի որոշումն անբարեխիղճ համարել: Պերկսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով վճռում (12 հոկտեմբերի 1999թ.) Դատարանը կարծիք է հայտնել, որ քննարկման ազատության չիրագործումը և գործի հետ կապված որևէ ապացույցի չքննարկումը կարող է որոշումը կամայական դարձնել, որը ձևականորեն օրինական է:

Մատչելիության պահանջը չի պահպանվի, եթե ազատությունից զրկելն իրականացվի գաղտնի կամ չիրապարակված իրավական նորմի հիման վրա: Մատչելիության պահանջը տարածվում է նաև ենթաօրենսդրական ակտերի վրա: Այսպես, Եվրոպական դատարանը 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում է արձանագրել *Ամուուրն ընդդեմ Ֆրանսիայի*²³ գործով, քանի որ Դատարանը գտնում էր, որ չիրապարակված շրջաբերականը, որը կարգավորում էր տարանցիկ գոտում օտարերկրացիների ձերբակալումը, այնքան էլ տարողունակ չէր և չէր պարունակում համապատասխան երաշխիքներ: Ընդ որում, տվյալ դեպքում կարևոր չէր, որ շրջաբերականը փաստորեն չէր իրապարակվել, որի պատճառով մատչելի չէր եղել, թեև, անշուշտ, կարող են լինել դեպքեր, երբ դա որոշիչ գործոն լինի:

Իրավական որոշակիությունը կամ կանխատեսելիությունը պահանջում է, որ ցանկացած վկայակոչված նորմ ձևակերպված լինի բավականին ճշգրիտ, որպեսզի անձը հնարավորություն ունենա (անհրաժեշտության դեպքում խորհուրդներից օգտվելով) հանգամանքներից ելնելով ողջանտորեն կանխատեսել այն հետևանքները, որը կարող է առաջացնել տվյալ գործողությունը: Ճշգրտության պահանջը չպահպանելը (որը կարող է դիտարկվել և որպես պահանջ, որ օրենքը ձևակերպված լինի այնպես, որ սահմանափակ կամայականությունների հնարավորությունը) տեղ է գտել *Բարանովսկին ընդդեմ Լեհաստանի և Ջեսիուսն ընդդեմ Լիտվայի* գործերում, որոնց առումով Եվրոպական դատարանը, չնայած վերը նշված տեսակետին, պատրաստ է եղել աշխատել՝ հիմնվելով այն ենթադրության վրա, որ այս գործերում վիճարկելի պրակտիկան հիմք է ունեցել ազգային օրենսդրությունում: Այնուհանդերձ, Դատարանն արձանագրել է, որ այդ պրակտիկան, այնուամենայնիվ, անօրինական է եղել: *Բարանովսկին ընդդեմ Լեհաստանի* գործում չեն հիմնվել ոչ մի ճշգրիտ ձևակերպված նորմի վրա, որը կսահմաներ, թե արդյոք հնարավոր է (և եթե հնարավոր է, ապա ի՞նչպիսի հանգամանքներում) դատաքննության ընթացքում օրինաչափորեն երկարացնել մինչդատական վարույթի ընթացքում իրականացված կալանավորման ժամկետը, որի հետևանքով անձը կալանավորվել է անսահմանափակ և անկանխատեսելի ժամկետով՝ համաձայն գործող պրակտիկայի, ինչն օրենսդրության բացթողումների արդյունք է, այսինքն՝ իշխանության գործողությունները չեն հիմնվել կոնկրետ իրավական նորմի կամ դատական որոշման վրա:

Ջեսիուսն ընդդեմ Լիտվայի գործով նույնպես արձանագրվել է իրավական որոշակիության բացակայություն, քանի որ չկային կալանքի տակ գտնվող անձի վիճակը կարգավորող ճշգրիտ ձևակերպված նորմեր: Առանց դատարանի թույլտվության որևէ մեկի անսահմանափակ ժամանակով կալանավորումը՝ հիմնվելով միայն այն հանգամանքի վրա, որ գործը տրվել է առաջին ատյանի դատարան, դիտվել է որպես 5-րդ հոդվածի 1-ին կետին հակա-

²³ 25 հունիսի 1996թ.:

սող: Չնայած փորձ էր արվել կալանավորման ժամկետը պատճառաբանել՝ հիմնվելով Քրեական օրենսգրքի դրույթներից մեկի վրա, այնուամենայնիվ, Ղատարանը համարել է, որ իրավական որոշակիությունը բացակայել է: Ընդ որում, դատախազը, մարդու իրավունքների պաշտպանը (օմբուդսմենը), Գերագույն դատարանի քրեական գործերով պալատի նախագահը և կառավարությունը ներկայացրել են երեք տարբեր բացատրություն առ այն, թե ինչպես կարող էր այդ դրույթը թույլատրել տվյալ կալանավորումը: Չփորձելով լուծել նման տարակարծության ծագման հարցը՝ Ղատարանը հանգել է հետևյալ եզրակացությանը, ցանկացած անորոշ դրույթ, որը կարող է խառնաշփոթ առաջացնել պետական իրավասու մարմինների միջև, օրինականության պահանջների հետ անհամատեղելի է:²⁴

Իրավական որոշակիության պահանջը, որն անհրաժեշտ է ազատությունից զրկելու համար, կարող է նաև պահպանվել փոխկապակցված նորմերի միջոցով, եթե անգամ դրանք գտնվում են իրավական աստիճանակարգության (հիերարխիայի) տարբեր աստիճաններում²⁵ կամ ձևավորված դատական պրակտիկայում, որը կորոշեր՝ ինչպես պետք է մեկնաբանվի այս կամ այն կոնկրետ դրույթը: Նման օրինակ է *Ստիլն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* գործը, որը վերաբերում էր հասարակական կարգը խախտելու համար կատարված ձերբակալությանը:²⁶ Եվրոպական դատարանը համարել է, որ «հասարակական կարգի խախտմանը» վերաբերող դատական պրակտիկան ձևավորվել է երկուտասանմայակների ընթացքում և վերաբերում է այն անձանց, որոնք վնաս են հասցնում կամ հավանականորեն կարող են վնաս հասցնել այլ անձանց կամ գույքին, ինչպես նաև այն անձանց, որոնք իրենց գործողություններով կարող են այլոց բռնության հրահրել: *Վլոխն ընդդեմ Լեհաստանի* գործով վճռի համաձայն՝ դրույթի մեկնաբանումը, որի վերաբերյալ չկար համապատասխան դատական պրակտիկա կամ որի վերաբերյալ իրավագետների շրջանում չկար միակարծություն, չէր եղել ոչ կամայական և ոչ էլ անհիմն: Այնուամենայնիվ, նման վճիռները չեն նշանակում, որ չպետք է կասկածել այս կամ այն դրույթի օրինականությանը՝ այն հիմնավորմամբ, որ անհրաժեշտ որոշակիություն ձեռք կբերեն ապագայում քննարկվող գործերով վճիռների միջոցով: Սակայն միանգամայն օրինաչափ կլիներ կիրառել

²⁴ Տես նաև Վլոխն ընդդեմ Լեհաստանի գործով վճիռը (19 հոկտեմբերի 2000թ.), որում Ղատարանը կասկածահարույց է համարել ազատագրված օրինականությունը, քանի որ իրականացվել էր շատ հակասական կողմեր ունեցող դրույթի հիմնավորմամբ, և չի եղել կայուն, հաստատված դատական պրակտիկա:

²⁵ Ամմուրն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործում շրջաբերականը բավարար չի եղել ոչ թե իր կարգավիճակի, այլ իր կոնկրետության հետևանքով:

²⁶ Չնայած դա ձևականորեն չի դասվում իրավախախտման գործին, սակայն այդպես է համարվել դատաքննության բնույթի պատճառով (որին մասնակցել են ոստիկանությունը և առաջին ատյանի դատարանի քրեական դատավորները) և հասարակական կարգը խախտող անձանց ձերբակալության համար լիազորությունների առկայության արդյունքում:

մեկնաբանման իրավունքը՝ լայնորեն ձևակերպված դրույթը նեղ մեկնաբանելու համար, որպեսզի այն «օրինական» լինի Կոնվենցիայի նպատակների համար:

Անկասկած, կոնկրետ դեպքերում նման երաշխիքների անհրաժեշտությունը բավական մեծ կարող է լինել: Այսպես, Ամմուրն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով վճռի մեջ, որտեղ ապաստան փնտրող անձինք 20 օրով կալանավորվել էին, Եվրոպական դատարանը հավանություն չի տվել այն փաստին, որ օտարերկրացիներին տարանցիկ գոտում կալանավորելու համար կիրառվող օրենքի ոչ մի նորմ դատարաններին թույլ չէր տալիս ուսումնասիրել նրանց պահելու պայմանները կամ, անհրաժեշտության դեպքում՝ սահմանափակում դնել իշխանական մարմինների վրա՝ նրանց կալանավորման ժամկետի առումով: Բացի դրանից, Եվրոպական դատարանը նկատել էր, որ ոչ մի իրավաբանական տեքստ չէր նախատեսում իրավաբանական, մարդասիրական և սոցիալական օգնության կամ նման օգնության դիմելու որևէ ընթացակարգ և ժամկետ, որպեսզի ապաստան փնտրող անձինք կարողանային համապատասխան քայլեր ձեռնարկել: Դրանով իսկ օրենքները բավարար չափով չէին երաշխավորում դիմողների խնձի ազատության իրավունքը, որոնք առանց նման օգնության կարող էին համարվել առավել խոցելի:

Ավելին, պահանջները կարող են լինել նաև շատ տարրական, բայց անօգնահատելի: Այսպես, Դատարանը բազմիցս շեշտել է, թե որքան կարևոր է, որ ճշգրիտ ու հավաստի տվյալներ պարունակեն ազատությունից զրկելու յուրաքանչյուր դեպքի մասին: Դատարանը մտահոգություն է հայտնել մի շարք գործերի վերաբերյալ, որոնցով բողոք է ներկայացվել, որ չկա որևէ տեղեկություն, թե ինչ է կատարվել անձանց հետ՝ իրավապահ մարմինների կողմից նրանց ձերբակալելուց հետո:²⁷ Կատարվածը բացահայտելիս՝ դժվարություն էր ներկայացնում այն, որ չկար պաշտոնական որևէ գրություն տվյալ անձանց կալանքի տակ պահելու վերաբերյալ, և, իհարկե, դրա շնորհիվ նրանց ազատությունից զրկելու համար պատասխանատու անձանց համար դյուրին էր խուսափել կատարվածի համար պատասխանատվությունից: Այսպիսով, կանայական վերաբերմունքի դեմ անհրաժեշտ երաշխիք է ազատությունից զրկելու տվյալների պարբերական գրանցումը՝ ձերբակալման պահից մինչև կալանքի տակ պահելու վայրի յուրաքանչյուր փոփոխության փաստը: Գրանցման խիստ սահմանված կարգը, անգամ եթե չկա այնպիսի լուրջ խախտում, ինչպիսին անհետացումն է, բավականին կարևոր պահանջ է համարվում այն դեպքերում, երբ ազատությունից զրկում է տեղի ունենում:

²⁷ Տես հետևյալ գործերով՝ վճիռները Կուրտն ընդդեմ Թուրքիայի, Չակիչին ընդդեմ Թուրքիայի (8 հուլիսի 1999թ.), Թիմուրտասն ընդդեմ Թուրքիայի (13 հունիսի 2000թ.) և Տասն ընդդեմ Թուրքիայի (14 նոյեմբերի 2000թ.): Շատ հավանական է, որ նման անհայտացումն առաջացնի հոդվ. 2-ով երաշխավորված կյանքի իրավունքի խախտում:

ԲԱԺԻՆ II

ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹՆԵՐԸ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ

Արդարադատության անաչառ իրականացման անկյունաքարը պետության կողմից դատարանների անկախության ապահովումն է: Ընդ որում, դատարանի անկախության սկզբունքը պետք է կենսագործվի՝ այդ սկզբունքի իրականացման համար սահմանելով ազգային օրենսդրության մեջ իրական երաշխիքներ: Հակառակ դեպքում դատարանի անկախության սկզբունքը կվերածվի ձևական իրողության և այդպես էլ լիարժեք կյանքի չի կոչվի:

ՀՀ Սահմանադրության 97-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատավորը և սահմանադրական դատարանի անդամն անկախ են, ենթարկվում են միայն Սահմանադրությանը և օրենքին:

Այնուհետև, նույն հոդվածում, որպես նշված սկզբունքի ապահովման երաշխիք, սահմանված է, որ դատավորի և սահմանադրական դատարանի անդամի գործունեության երաշխիքները և պատասխանատվության հիմքերն ու կարգը սահմանվում են Սահմանադրությամբ և օրենքով:

Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում ասվում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից իր գործի քննության իրավունք: Այս երկու չափանիշները՝ անկախությունը և անկողմնակալությունը, սերտորեն կապված են միմյանց հետ, և հաճախ Դատարանը դիտարկում է դրանք միաժամանակ:

Որպես կանոն, համարվում է, որ դատարաններն անկախ են, և դատավորների համար հազվադեպ է լինում որոշել, թե արդյոք դատարանն անկախ է, թե՛ ոչ, բացառությամբ այն իրավիճակների, երբ նրանց համձմարարված է քննել ոչ դատական մարմինների կողմից ընդունված որոշումները: Այն դեպքերում, երբ դատարան չհամդիսացող մարմինների վրա դրված է քաղաքացիաիրավական բնույթի կամ քրեական մեղադրանքների հետ կապված հարցերի քննության գործառույթ, դրանք պետք է գործեն անկախության և անկողմնակալության սկզբունքներին համապատասխան:

Դատական մարմնի անկախության հարցը որոշելիս՝ դատարանը հաշվի է առնում հետևյալ հանգամանքները՝

- դրա անդամների նշանակման կարգը,
- նրանց պաշտոնավարման տևողությունը,
- նրանց վրա ճնշում գործադրելուն խոչընդոտող երաշխիքների գոյությունը,

- տվյալ մարմնի՝ անկախության արտաքին ատրիբուտներ ունենալը⁴:

Դատարանը գտել է, որ դատական մարմինը պետք է անկախ լինի ինչպես գործադիր իշխանությունից, այնպես էլ կողմերից⁵:

Համաձայն Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի՝ դատարանի անկախության և անկողմնակալության մասին դրույթներն իրենց արտացոլում են գտել ՀՀ օրենսդրության մեջ: Դատարանի անկախությունն առաջին հերթին պայմանավորված է դատավորի անկախությամբ: Այսպես՝ ՀՀ Սահմանադրության 94-րդ հոդվածի համաձայն. «Դատարանների անկախությունը երաշխավորվում է Սահմանադրությամբ և օրենքներով», իսկ արդեն վերը նշված 97-րդ հոդվածը սահմանում է, որ արդարադատություն իրականացնելիս դատավորը և սահմանադրական դատարանի անդամն անկախ են և ենթարկվում են միայն օրենքին:

Դատարանը նշել է, որ դատական մարմնում իրավաբանական որակավորում ունեցող դատավորների կամ այլ ներկայացուցիչների առկայությունը վերջինիս անկախության վառ ապացույցն է⁶:

Սրամեկն ընդդեմ Ավստրիայի գործով⁷ Դատարանը վճռել է, որ քննող մարմինը (անշարժ գույքի հետ կապված գործարքների տարածքային բաժանմունքը) չի եղել անկախ: Կառավարությունը համոզես էր գալիս որպես դատավարության կողմերից մեկը, և կառավարության ներկայացուցիչը դատարանում որպես հաշվետու համոզես եկող անձի պետն էր:

Այն փաստը, որ դատական մարմնի անդամները նշանակվում են գործադիր իշխանության կողմից, ինքնին չի համոզի սահման Կոնվենցիայի խախտում⁸: Կոնվենցիան խախտված կարող է համարվել այն դեպքում, եթե դիմողը կարողանա ցույց տալ, որ դատական մարմնի անդամներին նշանակելու կարգը, ընդհանուր առմամբ, կրել է անբավարար բնույթ, կամ որ գործի քննության համար հատուկ մարմնի ձևավորումը թելադրված է եղել այնպիսի դրդապատճառներով, որոնք կապված են դրա ընթացքի վրա ազդելու փորձի հետ⁹:

Ուստի, եթե դատարանի անդամները նշանակվում են որոշակի տևողությամբ, ապա դա դիտարկվում է որպես նրա անկախության երաշխիք: **Լե**

⁴ Տե՛ս **Քեմփբըլ և Ֆելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** գործով 1984թ. հունիսի 28-ի վճիռը, էջ 78:

⁵ Տե՛ս **Ռինգեյզենն ընդդեմ Ավստրիայի** գործով 1971թ. հուլիսի 16-ի վճիռը, էջ 95:

⁶ Տե՛ս **Լե Կոնտն ընդդեմ Բելգիայի** գործով 1981թ. հունիսի 23-ի վճիռը, էջ 57:

⁷ Տե՛ս **Սրամեկն ընդդեմ Ավստրիայի** գործով 1984թ. հոկտեմբերի 22-ի վճիռը:

⁸ Տե՛ս **Քեմփբըլ և Ֆելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** գործով 1984թ. հունիսի 28-ի վճիռը, էջ 79:

⁹ Տե՛ս **Զանդն ընդդեմ Ավստրիայի**, 15 DR 70, էջ 77:

Կոնսոն ընդդեմ Բելգիայի գործով¹⁰ ընդունվել է, որ Վերաքննիչ խորհրդի անդամների՝ 6-ամյա տևողությամբ պաշտոնավարությունը հանդիսանում է դրա անկախության երաշխիքը: **Քեմփբլը և Ֆելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** գործում¹¹ Այցելուների բանտային խորհրդի անդամները նշանակվում էին 3-ամյա ժամկետով: Այդպիսի ժամկետը համարվել է համեմատաբար ոչ երկարատև, սակայն, դրա հետ մեկտեղ, նշվել է, որ խորհրդի անդամներն իրենց պարտականություններն իրականացնում են անհատուցելիության հիման վրա, և որ դժվար է գտնել անձինք նման աշխատանքի համար: Այդ պատճառով 6-րդ հոդվածի խախտում նշի հայտնաբերվել:

Անկախության արտաքին ատրիբուտների նկատմամբ փոքր-ինչ կասկածելի վերաբերմունքը կարող է որոշ չափով ունենալ օբյեկտիվ արդարացում: **Բելիլոսն ընդդեմ Շվեյցարիայի** գործով¹² որոշ մանր իրավախախտումների քննությամբ զբաղվող տեղական «Ոստիկանական հանձնաժողովը», բաղկացած էր սոսկ մեկ անդամից՝ ոստիկանական պաշտոնյայից, որը գործում էր իր իսկ հայեցողությամբ: Չնայած նա չպետք է ենթարկվեր իշխանությունների ցուցումներին, որ նա երդում է տվել և ենթակա չէ ազատման, ի վերջո՝ պետք է վերադառնար իր պարտականությունների կատարմանը քաղաքապետարանում: Նրան կարելի էր դիտել որպես ոստիկանության ներկայացուցիչ, որը ենթարկվում է իր ղեկավարներին և համերաշխ է իր գործընկերների հետ, ինչը, հետևաբար, կարող էր վերացնել այն վստահությունը, որը պետք է ունենան դատարանները: Այդպիսով, եղել են հիմնավոր կասկածներ՝ կապված Ոստիկանական հանձնաժողովի անկախության և կազմակերպչական անկողմնակալության հետ, ինչն այդ առումով չէր համապատասխանում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջներին:

Դատարանը պետք է իրավասու լինի ընդունելու պարտավորեցնող որոշումներ, որոնք չեն կարող փոխվել ոչ դատական մարմինների կողմից¹³: Այդ կապակցությամբ չի հայտնաբերվել 6-րդ հոդվածի խախտում զինվորական տրիբունալների և այլ զինվորական կարգապահական մարմինների կողմից: Գործադիր մարմինը կարող է ընդունել ղեկավար ցուցումներ իր անդամների համար՝ կապված նրանց պարտականությունները կատարելու հետ, բայց

¹⁰ Տե՛ս **Լե Կոնտը, Վան Լևեն և Դե Մայերն ընդդեմ Բելգիայի** գործով 1981թ. հունիսի 23-ի վճիռը:

¹¹ Տե՛ս **Քեմփբլը և Ֆելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** գործով 1984թ. հունիսի 28-ի վճիռը, էջ 80:

¹² Տե՛ս **Բելիլոսն ընդդեմ Շվեյցարիայի** գործով 1988թ. ապրիլի 29-ի վճիռը, էջեր 66-67:

¹³ Տե՛ս **Ֆինլին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** գործով 1997թ. փետրվարի 25-ի վճիռը, էջ 7:

նման ղեկավար ցուցումներն ընդհանրապես չպետք է դիտվեն որպես դատական բնույթի որոշումներն ընդունելու կանոններ¹⁴:

Պակաս կարևոր չէ նաև դատարանների **անկողնակալության** սկզբունքը: **Պյերսակն ընդդեմ Բելգիայի** գործով Դատարանը հայտարարել է. «Չնայած անկողնակալությունը սովորաբար նշանակում է նախահամոզման կամ կողմնապահության բացակայություն՝ դրա բացակայությունը կամ, ընդհակառակը՝ առկայությունը կարող է ստուգվել տարբեր միջոցներով՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին համապատասխան: Տվյալ համատեքստում կարելի է տարբերություններ գտնել կոնկրետ գործով տվյալ դատավորի անձնական համոզումներն արտացոլող սուբյեկտիվ մոտեցման և օբյեկտիվ մոտեցման միջև, որը հնարավորություն է տալիս որոշել, թե արդյոք եղել են բավարար երաշխիքներ այդ կապակցությամբ ցանկացած կասկած բացառելու համար»¹⁵:

Սուբյեկտիվ անկողնակալության կապակցությամբ Դատարանին պահանջվում են նախահամոզման փաստական առկայության ապացույցներ: Պաշտոնապես նշանակված դատավորի անձնական անկողնակալությունը չի դրվում կասկածի տակ, եթե միայն ի հայտ չեն գալիս հակառակն ապացուցող վկայություններ¹⁶: Տվյալ կանխավարկածը շատ ուժեղ է, քանի որ գործնականում բավականին դժվար է ապացուցել անձնական կողմնապահության առկայությունը: Չնայած նման բողոքները հաճախ ուղղվում են Ստրասբուրգ դրանցից ոչ մեկը դեռ չի ճանաչվել իրավաչափ:

Ինչ վերաբերում է օբյեկտիվության թեստին, ապա **Ֆեյն ընդդեմ Ավստրիայի** գործով Դատարանը հայտարարել է. «Օբյեկտիվության թեստի սահմաններում անհրաժեշտ է որոշել՝ արդյոք անկախ դատավորի անձնական վարքագծի համար գոյություն ունե՞ն անվիճելի փաստեր, որոնք կարող են կասկած հարուցել նրա անկողնակալության վերաբերյալ: Այդ կապակցությամբ նույնիսկ արտաքին ատրիբուտները կարող են ունենալ որոշակի նշանակություն: Տվյալ դեպքում կարևորվում է այն վստահությունը, որ ժողովրդավարական հասարակությունում պետք է առաջանա դատարանների նկատմամբ հասարակության և, նախևառաջ, քրեական դատավարությունում՝ մեղադրյալների մոտ: Դա նշանակում է, որ եթե հիմքեր կան կասկածելու կոնկրետ դատավորի անկողնակալության վերաբերյալ, մեղադրյալի կարծիքը կարևոր, բայց ոչ վճռորոշ դեր է կատարում: Այստեղ վճռորոշն այն է, թե որքանով է տվյալ կասկածն օբյեկտիվորեն արդարացված»¹⁷:

¹⁴ Տե՛ս **Քենփոլը և Ֆելն ընդդեմ Սիացյալ Թագավորության** գործով 1984թ. հունիսի 28-ի վճիռը, էջ 79:

¹⁵ Տե՛ս **Պյերսակն ընդդեմ Բելգիայի** գործով 1982թ. հոկտեմբերի 1-ի վճիռը, էջ 30:

¹⁶ Տե՛ս **Հաուսհիլդտն ընդդեմ Դանիայի** գործով վճիռը, էջ 47:

¹⁷ Տե՛ս **Ֆեյն ընդդեմ Ավստրիայի** գործով 1993թ. փետրվարի 24-ի վճիռը, էջ 30:

Դատարանը վճռել է, որ ցանկացած դատավոր, որի անկողմնակալության վերաբերյալ կան հիմնավոր կասկածներ, պետք է դուրս գա դատարանի կազմից¹⁸:

Սվյալ դեպքում նշանակություն ունի նաև ազգային օրենսդրության մեջ դատական քննության անկողմնակալությունն ապահովող ընթացակարգերի առկայությունը: Եվ այն դեպքում, երբ Կոնվենցիայում ուղղակիորեն այնպիսի մեխանիզմների գոյության անհրաժեշտության մասին դրույթ ձևակերպված չէ, որոնց օգնությամբ դատաքննության մասնակիցները կկարողանային վիճարկել նրա անկողմնակալությունը, 6-րդ հոդվածի խախտումները, որպես կանոն, տեղի են ունենում դրանց բացակայությամբ: Եթե դիմողը կասկածներ է հայտնում դատարանի անկողմնակալության վերաբերյալ, ապա անհրաժեշտ է քննություն իրականացնել, եթե միայն նման կասկածն «ամբողջովին հիմնագուրկ չէ»¹⁹:

Ամենից հաճախ Ստրասբուրգում նման հարց առաջանում է ռասիզմի դրսևորումներին վերաբերող գործերով: Ներքոհիշյալ գործերում շարադրված սկզբունքները հավասարապես կիրառելի են նաև կողմնապահության կամ կանխակալ կարծիքի այլ ձևերի նկատմամբ:

Ռեմլին ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով²⁰ ատենակալներից մեկի հայտարարությունը՝ «ես նաև ռասիստ եմ» լսել էր երրորդ անձը: Ազգային դատական մարմինը որոշել է գործին չմիացնել այնպիսի փաստեր, որոնք իբրև թե տեղի են ունեցել դատարանի դահլիճից դուրս: Դատարանը նշել է, որ ազգային դատարանը պատշաճ կերպով ստուգում չի կատարել դատական քննության անկողմնակալության կապակցությամբ՝ դրանով իսկ դիմողին զրկելով իրավիճակը շտկելու հնարավորությունից, որը հակասում է Կոնվենցիայի պահանջներին: Այդպիսով, Դատարանն արձանագրել է 6-րդ հոդվածի խախտում:

Այն դեպքերում, երբ ազգային դատական մարմինն իրականացրել է պատշաճ քննություն՝ կողմնակալության մեղադրանքի փաստով, և հանգել է այն եզրակացությանը, որ դիտարկվող դատական քննությունը եղել է արդարացի, Դատարանը հակված չէ կասկածի տակ դնել տվյալ որոշումը: **Գրեգորին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** գործով²¹ քննության ընթացքում դատավորը երդվյալ ատենակալներից ստացել է հետևյալ նամակը. «Երդվյալները ցույց են տալիս ռասիստական տրամադրություններ: Անդամներից մեկը պետք է դուրս գա ատենակալների կազմից»: Դատարանը նամակը ցույց է տալիս մեղադրանքի և պաշտպանության կողմերի ներկայացուցիչներին:

¹⁸ Տե՛ս **Պյերսակն ընդդեմ Բելգիայի** գործով վճիռը, էջ 30, **Նորսյերն ընդդեմ Նիդեռլանդների** գործով վճիռը, էջ 33, **Հաուսհիլդտն ընդդեմ Դանիայի** գործով վճիռը, էջ 48:

¹⁹ Տե՛ս **Ռեմլին ընդդեմ Ֆրանսիայի** գործով 1996թ. մարտի 30-ի վճիռը, էջ 48:

²⁰ Տե՛ս **Ռեմլին ընդդեմ Ֆրանսիայի** գործով 1996թ. մարտի 30-ի վճիռը:

²¹ Տե՛ս **Գրեգորին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** գործով 1997թ. փետրվարի 25-ի վճիռը:

Դատարանը նաև դիմում է ատենակալներին՝ զգուշացնելով նրանց՝ գործը քննել միայն ապացույցների հիման վրա՝ զերծ մնալով բոլոր տեսակի կանխակալ համոզմունքներից: Դատարանը վերջինս բավարար է համարել 6-րդ - հոդվածի լույսի ներքո: Նա կարևոր է համարել, որ պաշտպանը չի պահանջել ատենակալների կազմի փոփոխություն և դժմբաց դատաքննության ժամանակ նրանց չի դիմել, թե արդյոք նրանք ընդունակ են շարունակել քննությունը և ընդունել որոշում բացառապես ապացույցների հիման վրա: Դատաքննությունն իրականացնող դատավորը հստակ, մանրամասն և համոզիչ հայտարարություն է արել՝ կոչ անելով ատենակալներին զերծ մնալ «բոլոր տեսակի նախահամոզմունքներից»: Այնուհետև, համեմատելով տվյալ գործը **Ռենլին ընդդեմ Ֆրանսիայի** գործի հետ՝ Դատարանը հայտարարել է. «Այն գործում քննությունն իրականացնող դատավորները չկարողացան պատշաճ կերպով արձագանքել այն հայտարարությանը, որ ինչ-որ մեկը լսել է, թե ինչպես երդվյալներից մեկը, որի անձը հնարավոր էր պարզել, ասել է, որ ինքը ռասիստ է: Իսկ տվյալ գործում դատավորն առնչվել է ռասիզմի համար երդվյալներին մեղադրելու փաստի հետ, որը, չնայած դրա անորոշությանը և ոչ հստակությանը, կարելի էր բովանդակային համարել: Տվյալ հանգամանքներում դատարանն անհրաժեշտ միջոցներ է ձեռնարկել, որոնք հաստատում էին, որ դատարանը հանդես է եկել որպես անկողմնակալ մարմին՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի լույսի ներքո, և առաջարկել է բավարար երաշխիքներ այդ կապակցությամբ ծագած ցանկացած կասկած վերացնելու համար»²²:

Սակայն հետագայում **Սանդերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** գործով Դատարանը եկավ այն հետևության՝ քանի որ դատավորը պատշաճ կերպով չի արձագանքել երդվյալների կողմից ռասիզմի մման դրսևորումներին, ապա տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի խախտում:

Ինչպես տեսնում ենք, դատարանների անկախության եվրոպական մոտեցումները բավականին լուրջ են, և այս առումով պատահական չենք համարում նշել, որ միջազգային այնպիսի հեղինակավոր կառույց, ինչպիսին Դատավորների միջազգային միությունն է, որը հիմնադրվել է 1953թ. Ավստրիայի Չալցբուրգ քաղաքում, որին ներկայումս անդամակցում են աշխարհի ավելի քան 70 երկրների դատավորների միություններ, իսկ 2005թ-ից անդամակցում է նաև ՀՀ դատավորների միությունը, իր գործունեության հիմնաքարը, ինչպես նաև անդամության նախապայմանը համարում է դատավորի անկախության գաղափարը:

Այդուհանդերձ, դատավորների անկախության խնդիրը մեր հանրապետությունում ամբողջովին լուծված համարել չի կարելի, և այն հետագա կատարելագործման կարիք ունի:

²² Տե՛ս **Գրեգորին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** գործով 1997թ. փետրվարի 25-ի վճիռը, էջ 49:

ԴԱՏԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Եվրոպական դատարանի պրակտիկան

Արդարադատության մատչելիության և թափանցիկության գլխավոր նախապայմաններից մեկը դատարաններում գործերի քննության հրապարակայնության ապահովումն է:

Դատարաններում գործերի քննության հրապարակայնությունն ապահովում է հասարակության ներկայացուցիչների մասնակցությունն արդարադատության իրականացմանը: Հրապարակայնության էությունն այն է, որ դատական միստին կարող են ազատ ներկա գտնվել օրենքով նախատեսված տարիքը լրացած յուրաքանչյուր անձ, ինչպես նաև լրատվության միջոցների ներկայացուցիչներ: Դատական քննության հրապարակայնությունն նշանակում է նաև դատավարության արդյունքների մատչելիության ապահովումը:

Արդարադատության ոլորտում հրապարակայնությունն ունի երկակի դեր: Նախ՝ այն ունի դաստիարակչական նշանակություն: Ներկա գտնվելով քրեական գործի քննությանը՝ հասարակության ներկայացուցիչների մոտ ձևավորվում է հանդգնույթ առ այն, որ յուրաքանչյուր հանցագործություն բացահայտվում է, իսկ այն կատարող անձը միշտ ենթարկվում է պատասխանատվության ու արժանի պատժի: Հրապարակայնության պայմաններում պատժի անխուսափելիության մասին պատկերացումները հանցագործություն կատարած անձին ստիպում են ձեռնպահ մնալ հետագայում հանցագործություն կատարելուց: Երկրորդ՝ արդարադատությունը հասարակության անդամների համար դառնում է մատչելի: Հասարակությունը ներկա գտնվելով դատական միստերին՝ զնահատական է տալիս երկրում քրեական գործերով արդարադատության իրականացման ձևին և մակարդակին: Այն հսկողության տակ է դնում ինչպես դատարանի, այնպես էլ դատավարության մյուս մասնակիցների գործողությունները:

Ժողովրդի կամքը որպես ցանկացած պետական իշխանության աղբյուր՝ իրավունք է տալիս նրան մասնակցելու դատական միստերին, որպեսզի կարողանա իմանալ, թե, նախ՝ օրենքը, որը կիրառվում է դատարանի կողմից, արտահայտո՞ւմ է իր կամքը, թե՛ ոչ, և ինչպես է այն կիրառվում: Դատարանն օրենքը կիրառողն է, հետևաբար, նախ՝ օրենքը պետք է լինի իրավական, իսկ դրա կիրառման ժամանակ ժողովուրդն իր մասնակցությամբ պետք է այն վերահսկի: Ժողովուրդը կարող է այդ անել ինչպես անձամբ, այնպես էլ իր կամքով ստեղծված քաղաքացիական հասարակության մյուս ինստիտուտների՝ մամուլի, իրավապաշտպան կազմակերպությունների միջոցով և այլ միջոցներով:

Քաղաքացիների և լրատվության միջոցների մասնակցությունը դատական միստին դատարանին և դատավարության մյուս մասնակիցներին պար-

տավորեցնում է լինել ավելի զգոն և դրսևորել պատասխանատվության բարձր զգացում: Դատարանը գործի քննությունն իրականացնում է օրենքով սահմանված կարգով, որովհետև դատարանի թույլ տված ամեն մի խախտում անմիջականորեն կարող է նկատվել դատական նիստին ներկա անձանց կողմից:

Դատարանում գործի հրապարակային քննությունն ունի նաև հոգեբանական նշանակություն, քանի որ վկայի և մյուս հարցաքննվողների ցուցմունքներն ընկալվում են ոչ միայն դատարանի, դատավարության կողմերի, այլև ներկաների կողմից: Ամենը անձի արդարացումը, ինչպես նաև մեղավորի դատապարտումը բարոյական և դաստիարակչական մեծ ազդեցություն է ունենում ներկաների վրա:

Դատական նիստը նախագահող դատավորից է կախված այն հարցի պատասխանը, թե որքանով կապահովվի Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ - հոդվածում պարունակվող բոլոր երաշխիքների իրականացումը, այդ թվում՝ դատական քննության հրապարակայնությունը: Յուրաքանչյուր դատավոր պետք է դատական քննության սկզբում հիշի այս երաշխիքների պահպանությունն ապահովելու պատասխանատվության մասին և վերջում համոզվի, որ ինքն իրականացրել է այս պարտականությունները: Ստորև նշված են դատավորի պատասխանատվության որոշ յուրահատուկ օրինակներ:

Հատկապես քրեական գործերով դատավորը պետք է ապահովի մեղադրյալի պատշաճ ներկայացումը: Դատավորը պարտավոր է նաև պատշաճ կերպով ապահովել ոչ պատշաճ մեղադրյալների ներկայությունը: Դատավորը կարող է մերժել վարույթի իրականացումը, եթե գտնի, որ քրեական ներկայացուցչությունը պարտադիր է, բայց դա հնարավոր չէ:

Դատավորը պարտավոր է ապահովել կողմերի հավասարության սկզբունքի իրականացումը, որը նշանակում է, որ բոլոր մասնակիցները պետք է ունենան պատշաճ հնարավորություն իրենց գործը ներկայացնելու այնպիսի պայմաններում, որոնք նրանց համար հակառակ կողմի նկատմամբ չեն առաջացնում էական անբարենպաստ պայմաններ: **Կրկնաբար և այլուր ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության** գործով Դատարանը գտել է, որ դատավարության կողմը պետք է հնարավորություն ունենա ծանոթանալու դատարան ներկայացված ապացույցներին, ինչպես նաև հնարավորություն ունենա կարծիք հայտնելու դրանց առկայության, բովանդակության և հավաստիության վերաբերյալ՝ պատշաճ ձևով և պատշաճ ժամանակահատվածում, անհրաժեշտության դեպքում՝ գրավոր և ժամանակին²³:

Խնդրո առարկա հաջորդ հարցը վերաբերում է դատավորի պարտականությանը, երբ մեղադրանքի կողմը չի ներկայանում դատաքննությանը: Եթե դատավորը միայն ղեկավարվում է մեղադրական եզրակացության մեջ տեղ

²³ Տե՛ս **Կրկնաբար և այլուր ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության** գործով 2000թ. մարտի 3-ի վճիռը:

գտած փաստերով, դա չի դիտվում որպես Կոնվենցիայի ուղղակի խախտում, բայց այն բավարար չէ և կարող է առաջացնել հետևյալ հիմնախնդիրները.

օրինակ՝ արդյո՞ք պաշտպանությունը հնարավորություն ունեցել է ծանոթանալու եզրակացության բոլոր մասերին: Դատավորը պետք է համոզվի, որ մեղադրյալը մանրամասն տեղեկացված է իր դեմ առաջադրված մեղադրանքին: Դատավորը պաշտպանությանը պետք է տեղեկացնի նաև, թե ինչպիսի եզրակացության է ինքը հանգում մեղադրական եզրակացությունից²⁴: Դա հատկապես տեղի է ունենում, երբ դրանք գլխավոր տեղ են զբաղեցնում որոշում կայացնելիս, որպեսզի հնարավոր լինի ապացուցելու այդ հետևությունների վրա հիմնված փաստարկները: Որպես օրինակ կարող է ծառայել **Պելիսիերը և Սասին ընդդեմ Ֆրանսիայի** գործը²⁵: Այս գործով դիմողները մեղադրվել էին կողոպուտ կատարելու մեջ: Քրեական դատարանին ներկայացված փաստարկը կապված էր այս մեղադրանքի հետ, և ըստ վերաքննիչ դատարան ներկայացված դատախազի վերաքննիչ բողոքի՝ դիմողները ոչ մի փուլում դատական մարմինների կողմից չէին մեղադրվել կողոպուտին օժանդակելու կամ հանցակցելու համար:

Սարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը գտել է, որ դիմողները տեղյակ չեն եղել, որ վերաքննիչ դատարանը կարող էր վերադարձնել հանցավոր կողոպուտին օժանդակելու և հանցակցելու մասին դատավճիռը: Այնուհետև նշել է, որ հանցավոր կողոպուտին օժանդակելու և հանցակցելու մեղադրանքը հանցավոր կողոպտման մեղադրանքից տարբերվում էր ավելի մ, քան մասնակցության աստիճանն է, ինչպես առարկել է Կառավարությունը: Դատարանը վճռել է, որ վերաքննիչ դատարանն օգտագործելով այն իրավունքը, որով ինքը, անշուշտ, ստիպված է եղել վերաորակելու փաստերը, որի համար իրավասու էր, պետք է տրամադրեր դիմողներին իրենց պաշտպանության իրավունքները գործնական և արդյունավետ ձևով և հատկապես ժամանակին իրականացնելու հնարավորություն:

Այդ պատճառով Դատարանը գտել է Կոնվենցիայի հոդված 6(3)ա-ի և b-ի խախտում (մեղադրանքի մասին արագ տեղեկացվելու իրավունքը և պաշտպանությունը կազմակերպելու համար համապատասխան ժամանակ և հնա-

²⁴ Տե՛ս **Ֆ.Կ.-ն, Տ.Ս.-ն և Կ.Գ.-ն ընդդեմ Ավստրիայի**: Գանգատ թիվ 18249/91, որում Հանձնաժողովը 5(3) հոդվածի համաձայն դիմողների գանգատը հայտարարել էր անընդունելի, քանի որ նրանք անհապաղ չէին ներկայացել իրենց գործը քննելու իրավասություն ունեցող դատավորին: Հետագայում գործը լուծվել էր: 5(3) հոդվածում սավում է. «Պարագրաֆ 1.с-ի դրույթների համաձայն՝ ձերբակալված կամ կալանավորված ցանկացած անձ պետք է անհապաղ ներկայացվի դատավորին կամ օրենքով դատարանի իրավասություններ ունեցող այլ պաշտոնատար անձի, և պետք է ողջամիտ ժամկետում ունենա դատաքննության իրավունք կամ պետք է ազատվի մինչև դատաքննությունը»: Ազատումը կարող է պայմանավորված լինել դատարան ներկայանալու երաշխիքներով:

²⁵ Տե՛ս **Պելիսիերը և Սասին ընդդեմ Ֆրանսիայի** գործով 1999թ. մարտի 25-ի վճիռը:

րավորություններ ունենալու իրավունքը), ներառյալ 6(1) հոդվածով նախատեսված արդարացի դատաքննության ընդհանուր իրավունքը:

Հաջորդ հարցն առաջանում է դատավորի պատասխանատվության հետ կապված, երբ մեղադրյալը ենթարկվում է վատ վերաբերմունքի մինչև դատավարությունն սկսվելը կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում: Դատարանը նշել է, որ երբ անձը բողոքում է, որ ինքը ծայրահեղ վատ վերաբերմունքի է ենթարկվել ոստիկանության կամ պետության այլ ներկայացուցչի կողմից, 3-րդ հոդվածը, 1-ին հոդվածի հետ համատեղ, իրենց իրավասության շրջանակներում յուրաքանչյուրին Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքներ և ազատություններ տրամադրելու՝ պետության ընդհանուր պարտականության հետ մեկտեղ, պահանջվում է արդյունավետ պաշտոնական քննություն: Քննությունը պետք է կարողանա հայտնաբերել պատասխանատու անձանց ու պատժել: Հակառակ դեպքում, խոշտանգումների խիստ կարևոր արգելումը գործնականում արդյունավետ չէր լինի և պետության ներկայացուցիչների համար հնարավոր կլիներ ոտնահարել նրանց իրավունքները՝ իրենց հսկողության սահմաններում փաստացի անպատժելիությանը²⁶: Իսկ **Սելմոունին ընդդեմ Ֆրանսիայի** գործով²⁷ Դատարանը գտել է, որ եթե անձին կալանավորելիս նա եղել է առողջ, սակայն ազատ արձակվելիս նրա առողջական վիճակը վատթարացել է, պետությունը պարտավոր է համոզիչ բացատրություն տալ, թե ինչպես են այդ վնասվածքներն առաջացել: Եթե նման բացատրություն չի տրվում, պարզ խնդիր է առաջանում կապված 3-րդ հոդվածի հետ: Այս գործի հետ կապված պետք է նկատի ունենալ միջազգային այլ իրավական ակտերով նախատեսված պարտականությունները, ինչպիսին է խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիան: Այդ կոնվենցիան նախատեսում է, *inter alia*, որ յուրաքանչյուր պետություն պետք է ձեռնարկի արդյունավետ օրենսդրական, վարչական, դատական կամ այլ միջոցներ՝ իր իրավասության ներքո ցանկացած տարածաշրջանում խոշտանգումները կանխելու համար: Այս դրույթը որևէ բացառություն չի նախատեսում:

Դատավորը պարտավոր է անմեղության կանխավարկածն ապահովելու նպատակով անբարենպաստ լրատվական լուսաբանումից խուսափելու համար ընդունել համապատասխան որոշում: Այնուամենայնիվ, լրատվության միջոցներին լիովին հեռացնելու փոխարեն դատավորը պետք է պարզաբանի, թե նրանք ինչ կարող են լուսաբանել և ինչը՝ ոչ:

Իրոք, գաղտնիք չէ, որ հրապարակային դատավարությունը և դրա լուսաբանումն այսօր օգնում են դատավորին վերափոխել իր վարքագիծը և վերացնել առկա բացասական երևույթները: Իրավունքի փիլիսոփայության այս

²⁶ Տե՛ս **Ասենովը և այլոք ընդդեմ Բուլղարիայի** գործով 1998թ. հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, էջ 102:

²⁷ Տե՛ս **Սելմոունին ընդդեմ Ֆրանսիայի** գործով 1999թ. հուլիսի 28-ի վճիռը, էջ 87:

գաղափարներն են մասամբ ընկած Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի հիմքում: «Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները, կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքը, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք: Դատարանի որոշումը հայտարարվում է հրապարակավ, սակայն մամուլի ներկայացուցիչների և հանրության ներկայությունը կարող է չթույլատրվել ամբողջ դատաքննության կամ նրա մի մասի ընթացքում՝ ժողովրդավարական հասարակության մեջ բարոյականության, հասարակական կարգի կամ պետական անվտանգության շահերից ելնելով, երբ դա են պահանջում անչափահասների շահերը կամ կողմերի մասնավոր կյանքի պաշտպանությունը, կամ այնքանով, որքանով դա, դատարանի կարծիքով, հատուկ հանգամանքների բերումով խիստ անհրաժեշտ է, եթե հրապարակայնությունը կխախտեր արդարադատության շահերը»:

Առանձնակի հետաքրքրություն է ներկայացնում **Էքսպանին ընդդեմ Շվեդիայի** գործը, որով դիմողին մեղադրանք էր առաջադրվել այն բանի համար, որ «նա սպառնացել է քաղաքացիական ծառայողին՝ վերջինիս կողմից իր ծառայողական պարտականությունները կատարելու ժամանակ»:

Դռնբաց դատական քննության արդյունքում 1982թ. փետրվարի 9-ին Գյոթենբերգի առաջին ատյանի դատարանը դիմողին ճանաչել էր մեղավոր և նրան դատապարտել տուգանքի՝ 600 շվեդական կրոնի չափով: Դիմողն այս որոշումը գանգատարկել է Արևմտյան Շվեդիայի վերաքննիչ դատարան՝ պնդելով, որ ինքը չի կատարել քրեորեն պատժելի իրավախախտում հանդիսացող գործողություններ: Հուլիսի փոխանակումից հետո, այն հարցի վերաբերյալ, թե արդյոք պետք է լսել նոր վկաների, թե՛ ոչ, դիմողն պաշտոնապես պահանջել է գործի դռնբաց բանավոր լսում կողմերի մասնակցությամբ և տուժողի պարտադիր ներկայությամբ:

Վերաքննիչ դատարանը մերժել է նոր վկաներ հարցաքննելու պահանջը: Դեռ ավելին՝ դատախազի առաջարկությամբ դատարանը հրաժարվել է դռնբաց դատական քննություն անցկացնելուց և 1982թ. նոյեմբերի 12-ին հաստատել առաջին ատյանի դատարանի որոշումը:

Դիմողը դիմել է Գերագույն դատարան՝ գանգատ ներկայացնելու թույլտվություն ստանալու միջնորդությամբ, սակայն 1983թ. մայիսի 3-ին նրա միջնորդությունը մերժվել է: Նույն թվականի հունիսի 20-ին դիմելով Եվրոպական դատարան՝ դիմողը նշել է, որ «վերաքննիչ ատյանում գործի քննությունը՝ առանց իր մասնակցության, հանդիսանում է արդարացի հրապարակային քննության նրա իրավունքի խախտում (6-րդ հոդված, կետ 1)»²⁸:

²⁸ St' u Evropejskij sud po pravam cheloveka. T.1, M., 2000, էջեր 582-583.

Եվրոպական դատարանը համամիտ է եղել դիմողի հետ՝ նշելով հետևյալը. «Այդ հողվածն ակնհայտորեն կիրառելի է դիմողի դեմ հարուցված գործի նկատմամբ՝ ներառյալ քննությունը վերաքննիչ դատարանում, և սա չի վիճարկվում: Քրեական գործով վարույթը մեկ ամբողջություն է, և 6-րդ հողվածով ընձեռվող պաշտպանությունը չի դադարում առաջին ատյանի դատարանի կողմից՝ գործով որոշում կայացնելու հետ մեկտեղ: Դատարանի ձևավորված պրակտիկայի համաձայն՝ այն պետությանը, ուր գործում են վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարաններ, «ներկայացվում է օրենքի առջև պատասխանատվության ենթարկված անձանց համար նշված դատարաններում այդ հողվածում պարունակվող երաշխիքներից օգտվելու հնարավորություն ընձեռելու պահանջը»²⁹:

Այս նախադեպը մեզ համար կարևոր է երկու առումով. առաջին, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հողվածում սահմանված հիմնարար երաշխիքները կիրառելի են դատական համակարգի բոլոր օղակներում, և երկրորդ՝ հրապարակայնությունը դիտարկվում է ոչ թե դատական միստի դռնբացության, այլ բովանդակային առումով: Այլ կերպ ասած, եթե դռնբաց դատավարության ընթացքում հասարակությունը չպետք է ներկա գտնվի գործի հանգամանքների քննությանը (հատկապես, երբ վիճարկվում է փաստը), այլ պետք է միայն տեսնի, թե ինչպես է դատավորը գործը զեկուցում և հեռանում ու վերադառնում խորհրդակցական սենյակից, ապա այդպիսին չի կարող դիտվել հրապարակային դատավարություն: Հրապարակայնության բովանդակությունն այն է, որ հասարակությունը հնարավորություն է ունենում տեսնելու, թե բանավոր քննության ընթացքում ինչպես են հետազոտվում ապացույցները, ինչ փաստարկներ են բերվում և, վերջապես, դատարանն ինչպես է դրանք գնահատում:

Բերված օրինակում խոսքը վերաբերում էր նրան, որ դիմողը վիճարկում էր փաստը. նրա կարծիքով՝ իր կատարածը քրեորեն պատժելի արարք չէր, ուստի պահանջում էր հրապարակային, բանավոր քննություն՝ տուժողի պարտադիր մասնակցությամբ: Այս գործով Եվրոպական դատարանն ուշադրություն է դարձրել մեկ կարևոր հարցի վրա ևս.

«Եթե վերաքննիչ գանգատը շոշափում է բացառապես իրավունքի հարցեր՝ մի կողմ թողնելով գործի փաստական հանգամանքները, ապա 6-րդ հողվածի պահանջները կարող են պահպանվել մաս այն դեպքում, եթե դիմումատուին հնարավորություն չի տրվել անձամբ հանդես գալու վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարանում (տես՝ ...Մոնելի և Մորիսի գործը և 1984թ. փետրվարի 22-ի վճիռը Սաթերի գործով): Վերջին դեպքում խոսքը վերաբերում էր այնպիսի ատյանի, որի առջև երբևէ չի դրվել գործի փաստերը բացահայտելու խնդիր, այլ նա միայն իրավունքի շոշափված նորմերը պետք է մեկնաբաներ:

²⁹ Տե՛ս նույն աշխատությունը, էջ 583:

... Հենց մեղքն էր հանդիսանում այն հիմնական հարցը, որի լուծումը պահանջվում էր վերաքննիչ դատարանից: Տվյալ գործի հանգամանքները և քննության արդարացիության սկզբունքը հաշվի առնելով՝ այն չէր կարող պատշաճ կերպով լուծվել՝ առանց իր կատարած գործողություններում քրեական հանցակազմի բացակայությունը պնդող դիմումատուի անձնական ցուցմունքների, ինչպես նաև տուժողի ցուցմունքների անմիջական գնահատման»³⁰:

Այսպիսով, Եվրոպական դատարանն ավելի լայն է մեկնաբանում հրապարակայնությունը՝ այն կապելով նաև ապացույցների հետազոտման անմիջականության սկզբունքի հետ:

Եվ այդ գործով Եվրոպական դատարանը վճռել է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում, և միաձայն վճռել, որ «պատասխանող պետությունը պարտավոր է դիմումատուին՝ ի հատուցումն նրա կրած և կատարած ծախսերի, վճարել 112 500 (հարյուր տասներկու հազար հինգ հարյուր) շվեդական կրոն՝ հանած 24 216 (քսանչորս հազար երկու հարյուր տասնվեց) ֆրանսիական ֆրանկ և 57 (հիսունյոթ) սանտիմ»³¹:

Ահա այսպիսի գումար վճարեց Շվեդիայի կառավարությունը, քանի որ երկրի դատական օղակները խախտել էին Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը՝ չէին անցկացրել հրապարակային դատավարություն:

Դատարանը վճռել է, որ անձը, որին առաջադրվել է քրեական մեղադրանք, պետք է իրավունք ունենա մասնակցելու դատարանում իր գործի քննությանը³²: Հոդված 6(1) և 6(3)c-e, իրենց առարկային և նշանակությանը համապատասխան, ենթադրում են մեղադրյալի մասնակցությունը դատաքննությանը:

Քրեական գործի քննության իրականացումը մեղադրյալի կամ կողմերից մեկի բացակայությամբ կարող է թույլատրվել որոշ բացառիկ հանգամանքներում, այն դեպքում, երբ պաշտոնական մարմինները, չնայած բոլոր ձեռնարկած կամ անհրաժեշտ միջոցներին, ի վիճակի չեն եղել տեղեկացնելու շահագրգիռ անձին դատական քննության անցկացման մասին³³ կամ որոշ դեպքերում՝ կապված մասնակիցների հիվանդության հետ³⁴:

Դատական քննության մասնակիցները կարող են հրաժարվել դատարանում հանդես գալու իրենց իրավունքից, բայց այդ դեպքում իրավունքից հրաժարվելը պետք է կատարվի ոչ երկիմաստ ձևով և «ապահովվի դրա նշանա-

³⁰ Տե՛ս *Европейский суд по правам человека*. Т.1, М., 2000, էջ 585:

³¹ Տե՛ս *Европейский суд по правам человека*. Т.1, М., 2000, էջ 587:

³² Տե՛ս **Եբբատանին ընդդեմ Շվեդիայի** գործով 1988թ. մայիսի 26-ի վճիռը, էջ 25:

³³ Տե՛ս **Քոլոցան ընդդեմ Իտալիայի** գործով 1985թ. հունվարի 21-ի վճիռը:

³⁴ Տե՛ս **Էնսլին Էսն ընդդեմ ԳՂՀ-ի** գործով վճիռը (14 DR 64), ըստ որի՝ դիմողներն ի վիճակի չեն եղել ներկա գտնվել հացադուլից հետո: Հանձնաժողովը, այդուհանդերձ, ընդգծում է այն փաստը, որ դիմողների փաստաբանները ներկա են գտնվել:

կությանը համաչափ նվազագույն երաշխիքներով»³⁵։ Սակայն, եթե հանցագործության կատարման մեջ մեղադրվող անձը հրաժարվել է դատաքննությանը մասնակցելու իր իրավունքից, նրա շահերը, միևնույն է, պետք է ներկայացվեն դատարանում³⁶։

FCB-ն ընդդեմ Իտալիայի գործով³⁷ իտալական դատարանը կրկնակի դատական քննություն էր իրականացնում դիմողի բացակայությամբ՝ չնայած նրա փաստաբանը հայտնել էր դատարանին, որ իր պաշտպանայալը ձերբակալված է արտասահմանում։ Դատարանը նշել է, որ դիմողը ցանկություն չի հայտնել հրաժարվելու դատաքննությանը մասնակցելուց և չի ընդունել կառավարության ներկայացուցչի փաստարկն այն մասին, որ նա դիտավորյալ է օգտագործել դատաքննության ձգձգման տակտիկան՝ հրաժարվելով իտալական իշխանություններին տրամադրել իր հասցեն։ Իտալական իշխանություններին հայտնի էր, որ դիմողի դեմ արտասահմանում հարուցված է քրեական գործ, և դատաքննության շարունակումն առանց հետագա քայլեր նախաձեռնելու փորձի, որոնք ուղղված էին իրադրության պարզաբանմանը, դժվար թե կարելի էր համատեղելի ճանաչել մանրակրկիտության հետ, որն անհրաժեշտ է պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման ապահովման գործում։

Վերաքննությանը մասնակցելու անձի իրավունքը կարող է կախված լինել դատաքննության բնույթից և ծավալից։ Դատարանը գտել է, որ վերաքննիչ դատարանում մեղադրյալի մասնակցության հարցն այնքան վճռորոշ նշանակություն չունի, որքան դատաքննությանը նրա մասնակցելը։ Այն դեպքում, երբ վերաքննիչ դատարանը զբաղվում է բացառապես իրավական հարցերի քննությամբ, ապա մեղադրյալի մասնակցությունն անհրաժեշտ չէ։ Սակայն իրավիճակը փոխվում է, եթե վերաքննիչ դատարանը քննում է նաև գործի փաստական կողմը։ Վերաքննությանը մեղադրյալի մասնակցության իրավունքի կապակցությամբ որոշում ընդունելիս՝ Դատարանը նկատի կունենա դիմողի համար ռիսկի աստիճանը («ինչն է նրա համար կարևոր»), թե փաստերի հայտնաբերման նպատակով վերաքննիչ դատարանը որքանով մեղադրյալի մասնակցության կարիքն ունի։

Կրեմցովն ընդդեմ Ավստրիայի գործով³⁸ դիմողին չեն թույլատրել մասնակցել իրավունքի հարցերին վերաբերող դատական լսումներին, և Դատարանն ընդունել է, որ նրա մասնակցությունն անհրաժեշտ չի եղել, քանի որ նրա փաստաբանը կարողացել է մասնակցել լսումներին և հայտարարություններ անել նրա անունից։ Այնուամենայնիվ, Դատարանը խախտումը

³⁵ Տե՛ս **Փուտտրիմուն ընդդեմ Ֆրանսիայի** գործով 1993թ. նոյեմբերի 23-ի վճիռը։

³⁶ Տե՛ս **Փելադան ընդդեմ Նիդեռլանդների** գործով 1994թ. սեպտեմբերի 22-ի վճիռը, որով Դատարանն արձանագրել է 6(1) և 6(3)c հոդվածների խախտում։

³⁷ Տե՛ս **FCB-ն ընդդեմ Իտալիայի** գործով 1991թ. օգոստոսի 10-ի վճիռը։

³⁸ Տե՛ս **Կրեմցովն ընդդեմ Ավստրիայի** գործով 1993թ. սեպտեմբերի 21-ի վճիռը։

տեսնում է նրանում, որ դիմողին թույլ չեն տվել մասնակցելու դատավճռի դեմ բերված բողոքի քննությանը, որը նախատեսում էր պատժի խստացում՝ հատուկ ռեժիմի բանտում ցմահ ազատազրկում, ինչն ընդունվել էր այնպիսի վկայությունների հիման վրա, որոնք երդվյալները հնարավորություն չէին ունեցել ստուգել: Ռատարանը նշել է. քանի որ դիմողի, նրա մտադրությունների և դրդապատճառների բնույթի գնահատականը կարևոր դեր է կատարել որոշում ընդունելիս, ինչը վկայում էր, թե որքանով է դիմողը շահագրգիռ, անհրաժեշտ էր ապահովել նրա՝ փաստաբանի հետ մեկտեղ ներկայությունը և մասնակցությունը վերաքննիչ բողոքի քննությանը:

Հրապարակային դատավարության բաղադրիչն է կազմում դատական միստերի լուսաբանումը մամուլի և զանգվածային լրատվության այլ միջոցների կողմից:

Եվրոպական դատարանը **Պրետոն և այլոք ընդդեմ Իտալիայի** գործով նշել է. «Թվում է, թե 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի երկրորդ նախադասության մեջ օգտագործվող տերմինը՝ «դատարանի որոշումը հայտարարվում է հրապարակավ», ենթադրում է, որ պահանջվում է որոշման բարձրաձայն ընթերցում:

...Սակայն Եվրոպայի խորհրդի անդամ շատ երկրներում ձևավորվել է այլ պրակտիկա՝ կարդալուց բացի, նրանց բոլոր դատարանների կամ դրանց մի մասի, հատկապես վճռաբեկ դատարանների որոշումները հրապարակելու համար, օրինակ՝ գրասենյակ հանձնելը, որը մատչելի է հանրության համար: Կոնվենցիայի հեղինակները չէին կարող անցնել այդ հանգամանքի կողքով...

Այդ պատճառով Ռատարանը կաշկանդված է տեքստային մեկնաբանությամբ: Նա գտնում է, որ բոլոր դեպքերում դատական որոշման հրապարակումը պետք է գնահատվի պատասխանող պետության ներքին իրավունքին համապատասխան՝ նրա դատավարական համակարգի առանձնահատկությունների լույսի ներքո, 6-րդ հոդվածի առարկան և նպատակները հաշվի առնելով»³⁹:

Տվյալ գործով Ռատարանը դիմողի բողոքը համարել է անհիմն՝ նշելով, որ, Ռատարանի կարծիքով, այս համատեքստում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով հետապնդվող նպատակն է՝ ապահովել հանրային վերահսկողությունը դատական իշխանության նկատմամբ և դրանով իսկ երաշխավորել արդարացի դատական քննության անցկացումը, որը լիովին իրագործվում է, համենայնդեպս, վճռաբեկ վարույթի հետ կապված, որոշումը հանձնելու միջոցով: Ռա մատչելի է դարձնում որոշման ամբողջ տեքստը նույն այն չափով, որքանով դրա հրապարակային ընթերցումը, մասավանդ որ վերջինս հաճախ սահմանափակվում է միայն եզրափակիչ մասի ընթերցմամբ: Հետևաբար, վճռաբեկ

³⁹ St' u Evropejskij sud po pravam cheloveka. T.1, M., 2000, էջ 432:

դատարանի որոշման հրապարակային ընթերցման բացակայության փաստը տվյալ դեպքում Կոնվենցիայի խախտումն չի հանդիսանում⁴⁰:

Բերված նախադեպն արտացոլում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ոչ թե ձևը կամ տառը, այլ ոգին՝ այն իմաստով, որ ապահովում է դատական որոշման մատչելիության իրավունքը՝ անկախ դրա իրականացման ձևից: Մատչելիությունը, ընդհակառակը, չեզոքացվում է, երբ, օրինակ, 500 մեքենագրական էջից բաղկացած դատավճիռն ընթերցվում է մի քանի օրվա ընթացքում: Արդյո՞ք կարող են դատարանի դահլիճում գտնվող քաղաքացիներն, այս դեպքում ընկալել դատավճռի տեքստն ամբողջությամբ: Իհարկե՝ ոչ:

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը յուրաքանչյուր անձի համար երաշխավորում է հրապարակային դատական քննության իրավունք իր քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականություններն իրականացնելիս կամ իրեն առաջադրված ցանկացած քրեական մեղադրանքի դեպքում: Այնուհետև 6-րդ հոդվածում նշվում է, որ լրատվության միջոցներին և հասարակությանը կարող է չթույլատրվել ներկա լինել ողջ դատաքննությանը կամ դրա մի մասին՝ ելնելով ժողովրդավարական հասարակությունում բարոյականության, հասարակական կարգի կամ պետական անվտանգության շահերից, եթե դա պահանջվում է ելնելով անչափահասների շահերից կամ կողմերի մասնավոր կյանքի պաշտպանության համար, կամ այն չափով, որքանով դա, դատարանի կարծիքով, խիստ անհրաժեշտ է հատուկ հանգամանքներում, երբ հրապարակայնությունը կվնասեր արդարադատության շահերին:

Դատաքննության հրապարակային բնույթն արդարացի դատավարության իրավունքի էական տարրն է: Ինչպես նշել է Դատարանը **Ախսենն ընդդեմ ԳՂՅ-ի** գործով. «Դատական մարմինների առաջ դատաքննության հրապարակային բնույթը, որին հղում է կատարում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը, դիմողներին պաշտպանում է արդարադատության գաղտնի, առանց հասարակության հսկողության իրականացումից: Դա նաև հանդիսանում է ինչպես վերադաս, այնպես էլ ենթադաս ատյանների դատարանների գործունեության նկատմամբ վստահության ամրապնդման միջոցներից մեկը: Արդարադատության իրականացման ընթացքը դարձնելով թափանցիկ՝ հրապարակայնությունը նպաստում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի նպատակին հասնելուն, այն է՝ արդարացի դատաքննության ապահովումը, որի երաշխիքը հանդիսանում է ցանկացած ժողովրդավարական հասարակության հիմնարար սկզբունքներից մեկը՝ Կոնվենցիայի լուսի ներքո⁴¹:

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջն իրականացնելու համար անհրաժեշտ է, որպես կանոն, ապահովել դատաքննության հրապարակայնությունն առաջին կամ վերաքննիչ ատյանի դատարաններում:

⁴⁰ Տե՛ս Европейский суд по правам человека. Т.1, М., 2000, էջ 433:

⁴¹ Տե՛ս **Ախսենն ընդդեմ ԳՂՅ-ի** գործով 1983թ. դեկտեմբերի 8-ի վճիռը, էջ 25:

Այնուամենայնիվ, տեխնիկական պատճառներով երբեմն կարող է չպահանջվել հրապարակային դատաքննություն⁴²:

Այն դեպքում, երբ հրապարակային դատական քննություն չի իրականացվել առաջին ատյանի դատարանում, այս դրությունը կարող է շտկվել վերադաս ատյանի դատարանում հրապարակային դատաքննության իրականացմամբ: Սակայն, եթե վերաքննիչ դատարանը չի քննում գործի կոնկրետ հանգամանքները կամ ի վիճակի չէ քննել դրա բոլոր կողմերը, ապա տվյալ դեպքում տեղի է ունենում 6-րդ հոդվածի խախտում: **Դյենեն ընդդեմ Ֆրանսիայի**⁴³ գործով Դատարանը նշել է. «Քանի որ տվյալ գործով կարգապահական մարմնի կողմից հրապարակային դատաքննություն չի իրականացվել, վերջինս շտկված չի կարող համարվել այն միջոցով, որ բժշկական վերաքննիչ մարմինն իրականացրել է բաց դատական քննություններ, քանզի այն չի կարող դիտարկվել որպես լիարժեք իրավասություն ունեցող դատական մարմին, մասնավորապես, այն իրավասու չէ գնահատել, թե որքան է պատժի քննարկվող միջոցը համարժեք եղել կատարված արարքին: Պահանջվում են բացառիկ բնույթի դատողություններ հրապարակային դատաքննությունների բացակայությունն արդարացնելու համար, այն դեպքում, երբ դրանք չեն իրականացվել առաջին ատյանի դատարանի կողմից»⁴⁴:

Գործի հրապարակային քննության իրավունքը, որպես կանոն, ներառում է դատարանում հանդես գալու իրավունքը բացառությամբ հատուկ հանգամանքների⁴⁵:

Վերաքննիչ դատարանում բանավոր դատական քննություններ իրականացնելու համար ընդհանուր պահանջ գոյություն չունի: Օրինակ՝ **Ախսենն ընդդեմ ԳՂՅ-ի**⁴⁶ գործով Դատարանը որոշել է, որ քրեական գործով դատաքննության ընթացքում բանավորությունն անհրաժեշտ չի եղել, երբ վերաքննիչ դատարանը մերժել է բողոքը բացառապես օրենքի հիման վրա: Սակայն այն դեպքերում, երբ վերաքննիչ դատարանը կոչված է քննելու ինչպես փաստի, այնպես էլ իրավունքի հարցերը և որոշում ընդունել մեղադրվող անձի մեղավորության կամ անմեղության վերաբերյալ, բանավոր ընթացակարգով քննությունների իրականացումը հանդիսանում է անհրաժեշտություն⁴⁷:

⁴² Տե՛ս **Շուլեր-Ջոզագենն ընդդեմ Շվեյցարիայի** գործով 1993թ. հունիսի 24-ի վճիռը, էջ 58 (հաշմանդամության թոշակ ստանալու դիմողի իրավունքը):

⁴³ Տե՛ս **Դյենեն ընդդեմ Ֆրանսիայի** գործով 1995թ. սեպտեմբերի 26-ի վճիռը, էջ 34:

⁴⁴ Տե՛ս **Ստալինգերը և Քուզոն ընդդեմ Ավստրիայի** գործով 1997թ. ապրիլի 23-ի վճիռը, էջ 51:

⁴⁵ Տե՛ս **Ֆիշերն ընդդեմ Ավստրիայի** գործով 1995թ. ապրիլի 26-ի վճիռը, էջ 44:

⁴⁶ Տե՛ս **Ախսենն ընդդեմ ԳՂՅ-ի** գործով 1983թ. դեկտեմբերի 8-ի վճիռը, էջ 28:

⁴⁷ Տե՛ս **Էքբատանինն ընդդեմ Շվեդիայի** գործով 1988թ. մայիսի 26-ի վճիռը, էջ 32-33:

Իսկ քաղաքացիական գործերի համար որոշվել է, որ բանավորությունը բողոքի քննության փուլում անհրաժեշտ չէ⁴⁸:

Որոշ դեպքերում դիմողը կարող է հրաժարվել հրապարակային դատաքննության իր իրավունքից: Ինչպես գտել է Դատարանը **Յոկանսոնը և Ստուրեսոնը ընդդեմ Շվեդիայի** գործով՝ «Չանրահայտ է, որ տվյալ դրույթի ոչ տառը, ոչ էլ ոգին չեն կարող դիմողին խոչընդոտել իր սեփական ազատ կամահայտնությունից հրաժարվելուն, որն արտահայտված է ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն, այն է՝ իր գործի հրապարակային քննության իրավունքից հրաժարվելիս: Սակայն այդ իրավունքից հրաժարվելը պետք է իրականացվի ոչ երկիմաստ ձևով և չպետք է մտնի հակասության մեջ որևէ շահի հետ, ինչը հասարակական կարևորություն են ներկայացնում»⁴⁹:

Դևեերն ընդդեմ Բելգիայի գործում⁵⁰ դիմողը համաձայնել է ընդունել տուգանքը մուծելու ճանապարհով քրեական գործը լուծելու առաջարկը: Չակառակ դեպքում նա ստիպված կլիներ բախվել քրեական գործի քննության ընթացքում իր բիզնեսը փակելու անհրաժեշտության հետ: Դատարանը որոշել է, որ դատական քննությունից դիմողի հրաժարվելը, այսինքն՝ այն փաստը, որ դիմողը համաձայնել է մուծել տուգանքը, իրականացվել է հարկադրաբար, ինչը կարող է բնութագրվել որպես 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում:

Յոկանսոնը և Ստուրեսոնը ընդդեմ Շվեդիայի վերոհիշյալ գործով Դատարանն ընդունել է, որ տեղի է ունեցել դիմողների լռելյայն հրաժարում իրենց՝ հրապարակային դատաքննության իրավունքից, քանի որ նրանք խնդրանքով չեն դիմել դրա իրականացման համար, այն դեպքում, երբ այդպիսի հնարավորությունը հստակորեն ձևակերպված է Շվեդիայի օրենսդրությունում:

Դատարանը նշել է, որ բանտարկյալների կարգապահական զանցանքների վերաբերյալ քննությունը կարող է իրականացվել դռնփակ: **Քեմփբլը և Ֆելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** գործով⁵¹ Դատարանը նշել է, որ չի կարելի հաշվի չառնել այն փաստերը, որոնք վերաբերում են հասարակական կարգին և անվտանգության հարցերին, երբ նման քննությունն իրականացվում է դռնբաց: Դա աներևակայելի դժվարություններ կստեղծեր պետական իշխանության համար:

Դատարանը որոշել է, որ չնայած հրապարակային քննությունների իրականացման լիովին արգելումը չի կարող արդարացված լինել, այնուամենայն

⁴⁸ Տե՛ս **Զ-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի** գործով վճիռը 41DR 242:

⁴⁹ Տե՛ս **Յոկանսոնը և Ստուրեսոնը ընդդեմ Շվեդիայի** գործով 1990թ. փետրվարի 21-ի վճիռը, էջ 66:

⁵⁰ Տե՛ս **Դևեերն ընդդեմ Բելգիայի** գործով 1980թ. փետրվարի 27-ի վճիռը, էջեր 51-54:

⁵¹ Տե՛ս **Քեմփբլը և Ֆելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** գործով 1984թ. հունիսի 28-ի վճիռը, էջ 87:

նիվ, պրոֆեսիոնալ կարգապահական քննությունը, հանգամանքներից կախված՝ կարող է իրականացվել դռնփակ: Հրապարակային դատաքննության անհրաժեշտության հարցը որոշելիս՝ պետք է հաշվի առնվեն այնպիսի գործոններ, ինչպիսիք են մասնագիտական գաղտնիքի պահպանումը և այցելուների կամ հիվանդների մասնավոր կյանքի պաշտպանությունը⁵²:

Դատարանը քննության է առել **Բայրամն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** գործը⁵³, որը վերաբերում էր այն կանոնին, որ երեխաների խնամակալության հարցի վերաբերյալ որոշ դատաքննություններ պետք է իրականացվեն ինչպես առանց լրատվության միջոցների, այնպես էլ առանց հասարակության մասնակցության: Մինչդեռ երեխաներին վերաբերող մասնատիպ դատաքննություններ որոշ դատարաններում ենթադրում են լրատվության միջոցների և դատաքննությանը որպես կողմ չմասնակցող որոշ մերձավոր ազգականների մասնակցություն: 2001թ. ապրիլի 24-ի իր վճռում Դատարանը նշել է, որ որևէ խախտում տեղի չի ունեցել:

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում ասվում է, որ դատական որոշումը հայտարարվում է հրապարակավ: Տվյալ դրույթը չի ենթադրում այնպիսի բացառություններ, որոնք թույլ էին տրվում այն սկզբունքի կապակցությամբ, համաձայն որի՝ քննությունը պետք է իրականացվի հրապարակայնորեն (տե՛ս վերը): Այսպիսով, տվյալ դրույթն իր ավանդն է ներդնում արդարացի դատաքննության ապահովման գործում՝ դատական իշխանության նկատմամբ հրապարակային հսկողություն սահմանելով:

Դատարանը նշել է, որ հրապարակավ հայտարարումն անպայմանորեն չի նշանակում, որ դատարանում որոշումը պետք է միշտ բարձրաձայն ընթերցվի: **Պրետոն և այլոք ընդդեմ Իտալիայի** գործով Դատարանը նշել է, որ «նա գտնում է, որ բոլոր դեպքերում «դատական որոշման» հայտարարման ձևը պետք է գնահատվի պատասխանող պետության ներպետական իրավունքին համապատասխան՝ նրա դատավարական համակարգի առանձնահատկությունների լույսի ներքո, հաշվի առնելով 3-րդ հոդվածի 1-ին կետի առարկան⁵⁴:

Տվյալ գործով Դատարանը հայտարարել է, որ՝ հաշվի առնելով վերաքննիչ դատարանի սահմանափակ իրավասությունը՝ նրա որոշումը դատական մատյանում գրանցելը, որը դրա ամբողջական տեքստը դարձրել էր հանրամատչելի, լիովին բավարարում է «դրա հրապարակավ հայտարարման» պահանջին:

⁵² Տե՛ս **Ալբերդ և Լե Կոմտն ընդդեմ Բելգիայի** գործով 1983թ. փետրվարի 10-ի վճիռը, էջ 34 և **Յ.-ն ընդդեմ Բելգիայի** գործով 1987թ. նոյեմբերի 30-ի վճիռը, էջ 54:

⁵³ Տե՛ս **Բայրամն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** գործով 1999թ. սեպտեմբերի 14-ի վճիռը:

⁵⁴ Տե՛ս **Պրետոն և այլոք ընդդեմ Իտալիայի** գործով 1983թ. դեկտեմբերի 8-ի վճիռը, էջ 26:

Այնուհետև, Դատարանը մշել է, որ **Ախսենն ընդդեմ ԳԳԴ-ի** գործով⁵⁵ Գերագույն դատարանի կողմից ընդունված որոշման հրապարակավ հայտարարումն անհրաժեշտ չէր՝ հաշվի առնելով այն, որ ստորին ատյանի դատարանների որոշումները մինչ այդ արդեն հայտարարվել էին հրապարակավ:

Ձուտերն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով⁵⁶ Դատարանը մշել է, որ վերաքննիչ զինվորական դատարանի որոշման հրապարակավ հայտարարումն անհրաժեշտ չի եղել, քանի որ հասարակության համար տվյալ որոշման մատչելիությունն ապահովվում էր այլ միջոցներով, մախևառաջ՝ դատական մատյաններից որոշման պատճենների ստացման հնարավորությամբ, մաս՝ շնորհիվ դատական որոշումների պաշտոնական ժողովածույի մեջ դրա հետագա հրատարակման:

Բոլոր վերոհիշյալ գործերը վերաբերում էին այն որոշումներին, որոնք ընդունվել էին վերին ատյանի դատարանների կողմից, և Դատարանը դրանցում որևէ խախտում չի արձանագրել: Սակայն **Վերներն ընդդեմ Ավստրիայի**⁵⁷ և **Շյուքսն ընդդեմ Ավստրիայի** գործերով⁵⁸, որտեղ հրապարակավ չէր հայտարարվել ոչ առաջին ատյանի դատարանի, ոչ էլ վերաքննիչ դատարանի որոշումը, այդ որոշումների ամբողջական տեքստերը մատչելի չեն եղել հասարակությանը, դատական մատյաններում դրանք մատչելի են եղել միայն այն անձանց համար, ովքեր ունեցել են «օրինական շահեր», Դատարանն արձանագրել է 6-րդ հոդվածի խախտում:

Դատարանը խախտում է հայտնաբերել մաս **Քենփիլը և Ֆելն ընդդեմ Սիացյալ Թագավորության գործում**⁵⁹, որտեղ բանտում կարգապահական քննության ընթացքում Հաճախորդների խորհրդի կողմից ընդունված որոշումը չի հայտարարվել հրապարակավ, ինչպես մաս միջոցներ չեն ձեռնարկվել տվյալ որոշման հրապարակավ հայտարարման համար:

Տեղին է հիշատակել, մասնավորապես՝ **Վան Մեխելենը և այլոք ընդդեմ Նիդեռլանդների** գործը, որի ելությունը հետևյալն է.

Հոլանդիայի չորս քաղաքացիներ 1989թ. կալանավորվել էին փոստատանը զինված կողոպուտ իրականացնելու համար, որի հետևանքով չորս ոստիկան վիրավորվել էր: Բոլոր մեղադրյալները ժխտել և շարունակել են ժխտել իրենց մասնակցությունը հանցագործությանը: Շրջանային դատարանը բոլոր չորսին էլ ճանաչել էր մեղավոր և յուրաքանչյուրին դատապարտել տասը տարվա ազատազրկման:

⁵⁵ Տե՛ս **Ախսենն ընդդեմ ԳԳԴ-ի** գործով 1982թ. հունիսի 29-ի վճիռը, էջ 32:

⁵⁶ Տե՛ս **Ձուտերն ընդդեմ Շվեյցարիայի** գործով 1984թ. փետրվարի 22-ի վճիռը, էջ 34:

⁵⁷ Տե՛ս **Վերներն ընդդեմ Ավստրիայի** գործով 1997թ. նոյեմբերի 24-ի վճիռը:

⁵⁸ Տե՛ս **Շյուքսն ընդդեմ Ավստրիայի** գործով 1997թ. նոյեմբերի 24-ի վճիռը:

⁵⁹ Տե՛ս **Քենփիլը և Ֆելն ընդդեմ Սիացյալ Թագավորության** գործով 1984թ. հունիսի 28-ի վճիռը, էջ 92:

Մեղադրանքները հիմնվել են *inter alia* ոստիկանության սպաների ցուցմունքներ բովանդակող ոստիկանական զեկույցների վրա, որոնք վերջիններս տվել են որոշակի համարների ներքո, բայց մնացած առումներով՝ մնացել անանուն, ինչպես նաև վկաների ցուցմունքներ՝ ինչպես ոստիկան, այնպես էլ սովորական բնակիչներ:

Դիմողները բողոք են ներկայացրել վերաքննիչ դատարան... Պաշտպանական կողմը պահանջել է, որպեսզի ոստիկանները հարցաքննվեն բաց դատավարության ընթացքում: Վերաքննիչ դատարանը, սակայն, որոշել է, որ բոլոր վկաներին առանձին-առանձին կհարցաքննի քննիչը:

Քննիչը երդմամբ լսել էր քսան վկայի ցուցմունք, որոնցից տասնմեկի ինքնությունը պաշտպանական կողմին չէր հայտնվել, քանի որ նրանց հարցաքննության ժամանակ պաշտպանը և դատախազը գտնվելիս են եղել առանձին սենյակներում, որոնք և քննիչի աշխատասենյակի հետ միացվել են ձայնային կապի միջոցով:

Համարների ներքո վկայություն տված անձինք՝ ոստիկանության սպաները, պնդել են, որ իրենց անունները գաղտնագերծելու դեպքում իրենք այլևս չեն կարողանա պատշաճ ձևով կատարել իրենց պարտականությունները: Ավելին, նրանք բոլորը ցանկացել են մնալ անանուն՝ վախենալով իրենց և իրենց ընտանիքների դեմ պատժամիջոցներից: Նրանք բոլորը հաստատել են իրենց ցուցմունքները գործն ըստ էության քննած շրջանային դատարանում:

Իր պաշտոնական զեկույցում քննիչը հայտարարել է, որ իրեն հայտնի է անանուն վկաներից յուրաքանչյուրի անձը, և այն, որ նրանք եղել են տասնմեկ տարբեր անձինք: Ձեկույցում շարադրվել են այն պատճառները, որոնց հիման վրա վկաները ցանկացել էին մնալ անանուն: Քննիչը պատճառները դիտել էր համոզիչ և բավարար, իսկ ցուցմունքները՝ վստահության արժանի: Ինչպես պաշտպանական, այնպես էլ մեղադրանքի կողմը հնարավորություն են ունեցել հարցեր տալու:

... Հետագայում վերաքննիչ դատարանը մերժել է պաշտպանական կողմի միջնորդությունը՝ բաց դատավարությունում անանուն վկաներին կրկին հարցաքննելու վերաբերյալ, սակայն հարցաքննել է մի շարք վկաների, որոնց ինքնությունը գաղտնապահված չէր:

... Վերաքննիչ դատարանը բոլոր չորսին էլ ճանաչել է մեղավոր սպանության փորձի և կողոպտման մեջ և դատապարտել յուրաքանչյուրին 14 տարվա ազատազրկման⁶⁰:

Այս գործով Եվրոպական դատարանը գտել է, որ խախտվել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով երաշխավորված դատական քննության հրապարակայնության պահանջը՝ բերելով հետևյալ փաստարկները.

Դատարանի խնդիրը, Կոնվենցիայի համաձայն, ոչ թե այն է, որ գնահատական տա վկաների ցուցմունքներին, այլ այն, որպեսզի համոզվի, թե

⁶⁰ St' u Evropejskij sud po pravam cheloveka. T.2, M., 2000, էջեր 440-441:

արդյոք դատաքննությունը՝ ընդհանուր առմամբ, եղել է արդար, ներառյալ նաև այն, թե ինչպես են ձեռք բերվել ապացույցները:

Սովորաբար, բոլոր ապացույցները պետք է ներկայացվեն հրապարակային դատական լսման ընթացքում, մեղադրյալի ներկայությամբ՝ մրցակցությունն ապահովելու նպատակով: Այս սկզբունքից կան բացառություններ, սակայն դրանք որևէ կերպ չեն կարող նսեմացնել պաշտպանության իրավունքը. ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին և 3 (դ) կետերը պահանջում են, որպեսզի մեղադրյալին տրվի իր դեմ վկայող անձանց պնդումները վիճարկելու և նրանց հարցաքննելու համաչափ հնարավորություն՝ երբ նրանք ցուցմունք են տալիս դատարանում կամ հետագա փուլերում⁶¹:

Եվրոպական դատարանն իր այս որոշման մեջ հենվում է մեկ այլ նախադեպի վրա, որում նշվել է. «Այսպիսի հանգամանքներում արդարացի դատաքննության սկզբունքները պահանջում են նաև, որպեսզի համապատասխան դեպքերում պաշտպանական կողմի շահերը համադրվեն այն վկաների կամ զոհերի շահերի հետ, որոնք դատարան են կանչվել ցուցմունք տալու համար»⁶²:

Այս պատճառաբանությունից հետևում է, որ վերը նշված երկու արժեքներին Դատարանը տալիս է հավասար նշանակություն: Սակայն, նկատի ունենալով հենց այս գործով Եվրոպական դատարանի վճիռը, պետք է եզրակացնել, որ նախապատվությունը, վերջին հաշվով, թեկուզև՝ միջնորդավորված ձևով, տրվել է հրապարակայնության սկզբունքին: Դատարանը հստակ նշել է. «Պետք է հիշեցնել, որ մեղադրական դատավճիռը չպետք է բացառապես կամ որոշիչ կերպով հիմնվի միայն անանուն պնդումների վրա»⁶³:

Այստեղից հետևում է, որ Եվրոպական դատարանը չի ժխտում «անանուն պնդումների» օգտագործումը դատավճռի տեքստում՝ պայմանով, որ այն ամբողջովին կամ որոշիչ կերպով չպետք է հիմնվի այդպիսի ապացույցների վրա: Այլ կերպ ասած՝ Դատարանը գտնում է, որ մեղադրական դատավճիռը հիմնականում և որոշիչ կերպով պետք է հենվի դատաքննությամբ հետազոտված ապացույցների վրա: Ի դեպ, 33 քր. դատ. օր-ը (23-րդ հոդված) այս հարցում որևէ բացառություն չի նախատեսում՝ ամրագրելով, որ «դատարանը դատավճիռը հիմնավորում է միայն այն ապացույցներով, որոնց հետազոտման ընթացքում կողմերից յուրաքանչյուրի համար ապահովվել են հավասար պայմաններ»:

⁶¹ Տե՛ս նույն աշխատությունը, էջ 443.

⁶² Տե՛ս նույն աշխատությունը, էջ 444:

⁶³ Տե՛ս նույն աշխատությունը, էջ 444:

Հավելված

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Հայաստանի Հանրապետության ԱՎԴ/0022/06/08
վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշում
քրեական գործ թիվ ԱՎԴ/0022/06/08
նախագահող դատավոր՝ Ա. Հովհաննիսյան

Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանը
(այսուհետ՝ Վճռաբեկ դատարան)

նախագահությամբ
մասնակցությամբ դատավորներ

Ա. ՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆԻ
Դ. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ
Հ. ԴՈՒԿԱՍՅԱՆԻ
Ս. ՕՂԱՆՅԱՆԻ
Ս. ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ
Վ. ԱԲԵԼՅԱՆԻ

2008 թվականի հոկտեմբերի 31-ին ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննելով հավատարմագրված փաստաբան Ն. Ավետիսյանի միջոցով մեղադրյալ Ասլան Հովհաննեսի Ավետիսյանի վճռաբեկ բողոքը Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի 2008 թվականի մայիսի 2-ի և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի մայիսի 19-ի որոշումների դեմ,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. Նախաքննության մարմնի կողմից 2008 թվականի մարտի 2-ին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 225-րդ հոդվածի 3-րդ մասով և 235-րդ հոդվածի 2-րդ մասով հարուցվել է թիվ 62202608 քրեական գործը:

2. Ա.Ավետիսյանը 2008 թվականի մարտի 7-ին ձերբակալվել է, 2008 թվականի մարտի 8-ին ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 225-րդ հոդվածի 2-րդ մասով:

3. 2008 թվականի մարտի 8-ին ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության հատկապես կարևոր գործերի ավագ քննիչ Վ. Հարությունյանը Ա. Ավետիսյանի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու միջնորդություն է ներկայացրել Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարան:

Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի 2008 թվականի մարտի 8-ի որոշմամբ բավարարվել է քննիչ Վ. Հարությունյանի միջնորդությունը, Ա. Ավետիսյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց է ընտրվել կալանքը՝ երկու ամիս ժամանակով և մերժվել է Ա. Ավետիսյանի նկատմամբ կիրառված խափանման միջոց կալանքը գրավով փոխարինելու՝ պաշտպան Յ. Մնացականյանի միջնորդությունը:

4. Որոշման դեմ վերաքննիչ բողոք է ներկայացրել Ա. Ավետիսյանի շահերի պաշտպան Լ.Սիմոնյանը՝ պահանջելով որոշում կայացնել Ա. Ավետիսյանի նկատմամբ ընտրված կալանքը որպես խափանման միջոց վերացնելու և կալանքից ազատելու մասին:

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի ապրիլի 1-ի որոշմամբ ընդհանուր իրավասության դատարանի 2008 թվականի մարտի 8-ի որոշումը թողնվել է անփոփոխ, իսկ պաշտպանի վերաքննիչ բողոքն՝ առանց բավարարման:

5. 2008 թվականի ապրիլի 28-ին ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության հատկապես կարևոր գործերի ավագ քննիչ Վ. Հարությունյանը մեղադրյալ Ա.Ավետիսյանին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու միջնորդություն է ներկայացրել Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարան:

Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի 2008 թվականի մայիսի 2-ի որոշմամբ միջնորդությունը բավարարվել է մասնակի, Ա. Ավետիսյանի կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացվել է մեկ ամիս ժամանակով և մերժվել է Ա. Ավետիսյանի նկատմամբ կիրառված խափանման միջոց կալանքը գրավով փոխարինելու՝ պաշտպան Լ. Սիմոնյանի միջնորդությունը:

6. Որոշման դեմ վերաքննիչ բողոք է ներկայացրել Ա.Ավետիսյանի շահերի պաշտպան Լ. Սիմոնյանը՝ պահանջելով որոշում կայացնել Ա.Ավետիսյանի նկատմամբ ընտրված կալանքը որպես խափանման միջոց վերացնելու և կալանքից ազատելու մասին:

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի մայիսի 19-ի որոշմամբ ընդհանուր իրավասության դատարանի 2008 թվականի մայիսի 2-ի որոշումը թողնվել է անփոփոխ, իսկ պաշտպանի վերաքննիչ բողոքն՝ առանց բավարարման:

7. 2008 թվականի մայիսի 27-ին նախաքննական մարմնի կողմից կայացվել է որոշում Ասլան Ավետիսյանի նկատմամբ առաջադրված մեղադրանքը փոփոխելու և նրան ՀՀ քրեական օրենսգրքի 225-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նոր մեղադրանք առաջադրելու մասին:

8. Ա.Ավետիսյանի շահերի պաշտպան Լ. Սիմոնյանը 2008 թվականի հունիսի 3-ին միջնորդություն է ներկայացրել Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարան մեղադրյալ Ա. Ավետիսյանի նկատմամբ ընտրված խափանման միջոց կալանքը գրավով փոխարինելու մասին:

Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանն Ա. Ավետիսյանի շահերի պաշտպան Լ. Սիմոնյանի 2008 թվականի հունիսի 3-ի միջնորդությունը թողել է առանց քննության՝ նկատի ունենալով, որ մինչդատական վարույթն ավարտվել է, և Ա. Ավետիսյանի վերաբերյալ գործն արդեն իսկ ուղարկվել է դատարան:

9. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի մայիսի 19-ի որոշման դեմ մեղադրյալ Ա. Ավետիսյանը հավատարմագրված փաստաբան Ն. Ավետիսյանի միջոցով վճռաբեկ բողոք է բերել:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը 2008 թվականի հուլիսի 11-ի որոշմամբ բողոքն ընդունել է վարույթ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի հիմքով («վճռաբեկ դատարանի կողմից տվյալ գործով կայացվող դատական ակտը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար»):

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստական հանգամանքները.

Սույն վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստական հանգամանքները.

10. 2008 թվականի մարտի 8-ին Ա. Ավետիսյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 225 հոդվածի 2-րդ մասով նրան մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ նա 2008 թվականի փետրվարի 19-ին կայացած Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի ընտրություններում նախագահի թեկնածու Լևոն Տեր-Պետրոսյանի պարտություն կրելուց հետո, վերջինիս և նրա մի խումբ համախոհների կողմից ներգրավվելով երկրում ներքաղաքական իրավիճակն ապակայունացնելուն ուղղված օրենքով սահմանված կարգի խախտմամբ կազմակերպված հրապարակային լայնածավալ միջոցառմանը, նրանց ուղղորդմամբ և հրահրմամբ անմիջական մասնակցություն է ունեցել Երևան քաղաքում 2008 թվականի մարտի 1-ից սկսած Երևանի քաղաքապետարանի շրջակայքում և կենտրոնական փողոցներում հրազենի, պայթուցիկ նյութերի և այլ հարմարեցված առարկաների

գործադրմամբ իրականացված սպանությունների, բռնությունների, ջարդերի, հրկիզումների, գույքի ոչնչացման և իշխանության ներկայացուցիչներին զինված դիմադրություն ցույց տալով կազմակերպված զանգվածային անկարգություններին:

11. 2008 թվականի մայիսի 27-ին նախաքննական մարմնի կողմից կայացված որոշմամբ Ասլան Ավետիսյանի նկատմամբ առաջադրված մեղադրանքը փոփոխվել է և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 225-րդ հոդվածի 4-րդ մասով, այն բանի համար, որ թեև մեղադրյալ Ա. Ավետիսյանը ներկա է գտնվել զանգվածային անկարգություններին, սակայն անմիջական մասնակցություն չի ունեցել դրանց, այլ զանգվածային անկարգությունները դադարեցնելու վերաբերյալ ոստիկանության աշխատակիցների օրինական պահանջներին ակտիվորեն չենթարկվելու, վերջիններիս նկատմամբ բռնություն գործադրելու կոչեր է արել:

12. Նախաքննության մարմինը կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին միջնորդություն հարուցելու մասին որոշման մեջ /գ.թ. 38, 39/ նշել է, որ Ա. Ավետիսյանը, մնալով ազատության մեջ, կարող է թաքնվել վարույթն իրականացնող մարմնից և խոչընդոտել միջնորդական վարույթում կամ դատարանում գործի քննությանը՝ քրեական դատավարությանը մասնակցող անձանց վրա անօրինական ազդեցություն գործադրելու, գործի համար նշանակություն ունեցող նյութերը թաքցնելու կամ կեղծելու, քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի կանչով առանց հարգելի պատճառների չներկայանալու կամ այլ ճանապարհով: Այսինքն քննիչը սահմանափակվել է միայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածով /խափանման միջոց կիրառելու հիմքերը/ նախատեսված խափանման միջոց կիրառելու 1-ին և 2-րդ հիմքերը թվարկելով, սակայն այդ հանգամանքը հիմնավորող որևէ ապացույց չի ներկայացրել: Իսկ դատարանները կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու որոշում են կայացրել՝ հիմնվելով միայն քննիչի միջնորդության մեջ բերված հիմնավորումների վրա:

Դատական ստուգման արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի կողմից 2008 թվականի մայիսի 19-ին կայացված որոշմամբ, որով անփոփոխ է թողնվել ընդհանուր իրավասության դատարանի 2008 թվականի մայիսի 2-ի Ա. Ավետիսյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրված կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին որոշումը, որպես հիմնավորում ուղղակիորեն նշվել է կալանքի տակ պահելու հիմքերի /ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1,2-րդ կետեր/ և պայմանների /հիմնավոր կասկածի առկայություն, ծանր հանցագործություն, որի համար նախատեսվում է 3-8 տարի ժամկետով ազատազրկում/ առկայությունը:

Վճռաբեկ բողոքի պահանջը, փաստարկները և հիմքերը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

13. Բողոք բերած անձը գտնում է, որ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը թույլ է տվել նյութական և դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումներ:

Բողոքատուն գտնում է, որ կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին քննիչի որոշումը չի բխում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 285-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջից, որի համաձայն՝ քննիչը կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու միջնորդություն հարուցելու մասին որոշման մեջ պետք է շարադրի այն շարժառիթները և հիմքերը, որոնց հիման վրա առաջացել է մեղադրյալին կալանավորելու անհրաժեշտությունը: Քննիչն իր միջնորդությունը հիմնավորող որևէ նյութ չի կցել գործին, իսկ դատարանները, հիմնվելով նախաքննական մարմնի սուբյեկտիվ կարծիքի վրա, այն բավարարել են:

Քննիչի կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու միջնորդության վրա հիմնված դատարանների այն հետևությունը, որ «գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ, օբյեկտիվ հետազոտման, ինչպես նաև նախաքննության ավարտման համար անհրաժեշտ է մեկ ամիս ժամանակ», անհիմն է, քանի որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի համաձայն՝ դա քննիչի պարտականությունն է և ոչ թե մեղադրյալին կալանքի տակ պահելու հիմք: Բացի այդ, քննիչն իր որոշման մեջ չի նշել որևէ հիմք, թե Ասլան Ավետիսյանը, ազատության մեջ գտնվելով, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածով սահմանված ինչ անօրինական գործողություններ կարող է կատարել և ինչպես կարող է խոչընդոտել գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ, օբյեկտիվ քննությանը:

Դատարանների որոշումները չեն համապատասխանում նաև նմանատիպ գործերով եվրոպական դատարանի կողմից արտահայտված դիրքորոշումներին:

14. Բողոքատուն նաև գտնում է, որ դատարանները կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու և կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին որոշումներ կայացնելիս անհիմն են մերժել Ա.Ավետիսյանի նկատմամբ կալանքը գրավով փոխարինելու միջնորդությունները: Ըստ բողոքի՝ գրավը հանդիսանում է կալանքի այլընտրանքային խափանման միջոց, և կալանքը հիմնավորող հիմքերի պատճառաբանությամբ չի կարող կալանքից գրավով ազատելը մերժվել կամ ճանաչվել անթույլատրելի:

Բացի այդ, ըստ բողոքաբերի՝ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու և կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին որոշումներում կալանքը գրավով փոխարինելու միջնորդությունները մերժելիս դատարանների կողմից չի նշվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 143-րդ հոդվածում սպառնիչ թվարկված որևէ հիմք, որն իրավունք կտար Ասլան Ավետիսյանին գրավով ազատելը ճանաչել անթույլատրելի:

15. Վերոգրյալի հիման վրա՝ բողոքի հեղինակը խնդրել է բեկանել Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի 2008

թվականի մայիսի 2-ի՝ Ա. Ավետիսյանին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին և այն անփոփոխ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի մայիսի 19-ի որոշումները և որոշում կայացնել Ասլան Ավետիսյանին կալանքից ազատելու մասին:

Մերժելու դեպքում բողոքատուն խնդրել է Ասլան Ավետիսյանին կալանքից գրավով ազատելը ճանաչել թույլատրելի և սահմանել գրավի չափը:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

1. Կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների որոշումների օրինակաճանությունը և հիմնավորվածությունը:

16. ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի համաձայն՝

«Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատության և անձեռնմխելիության իրավունք: Մարդուն կարելի է ազատությունից զրկել կամ նրա ազատությունը սահմանափակել միայն օրենքով սահմանված կարգով և հետևյալ դեպքերում՝

(...)

3) հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածի առկայության դեպքում, կամ երբ դա անհրաժեշտ է նրա կողմից հանցագործության կատարումը կամ այն կատարելուց հետո նրա փախուստը կանխելու համար,

(...)

Մարդուն կարելի է կալանավորել միայն դատարանի որոշմամբ (...):»:

17. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 138-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն. «Քրեական գործով մինչդատական վարույթում կալանքի տակ պահելու ժամկետի ընթացքը կասեցվում է այն օրը, երբ դատախազը քրեական գործն ուղարկում է դատարան, կամ»:

Համաձայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 136-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝

«Խափանման միջոցը կիրառվում է դատարանի, դատախազի, քննիչի կամ հետաքննության մարմնի որոշմամբ: Խափանման միջոց կիրառելու մասին քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի որոշումը պետք է լինի պատճառաբանված, բովանդակի (...) մեղադրյալին կամ կասկածյալին վերագրվող հանցագործության մասին նշումներ և համապատասխան խափանման միջոց ընտրելու անհրաժեշտության մասին հիմնավորում»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 285-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու անհրաժեշտության դեպքում դատախազը կամ քննիչը միջնորդություն է հարուցում դատարան՝ խափանման մի-

ջոցի այդ տեսակն ընտրելու կամ կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին: Միջնորդություն հարուցելու մասին որոշման մեջ պետք է շարադրվեն այն շարժառիթները և հիմքերը, որոնց հիման վրա առաջացել է մեղադրյալին կալանավորելու անհրաժեշտությունը: Որոշմանը կցվում են միջնորդության հիմնավորվածությունը հաստատող նյութերը»:

18. Գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Ա.Ավետիսյանի կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին որոշումներում թե առաջին ատյանի և թե վերաքննիչ դատարանները բավարարվել են միայն օրենքով նախատեսված կալանավորման հիմքերի օրենսդրական ձևակերպումների շարադրանքով, և իրենց որոշումները չեն պատճառաբանել փաստական հանգամանքների հիման վրա կատարված ողջամիտ ենթադրություններով:

Մինչդեռ անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունքը, մարդու այլ հիմնական իրավունքների հետ մեկտեղ, ՀՀ Սահմանադրությամբ ճանաչվում է անօտարելի և բարձրագույն արժեք (ՀՀ Սահմանադրության 4-րդ հոդված): Ուստի մարդու այդ հիմնական իրավունքի սահմանափակման իրավաչափության երաշխիքները կանոնակարգող իրավադրույթները մեկնաբանելիս անհրաժեշտ է ելնել մարդու իրավունքները հարգելու, մարդու իրավունքների սահմանափակման միջոցով հիմնական իրավունքը բովանդակազրկելու անթույլատրելիության սկզբունքներից:

19. Նշված սկզբունքների հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածով սահմանված խափանման միջոցի կիրառման հիմքերը չեն կարող այնպես մեկնաբանվել և կիրառվել, որ կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին դատական ակտը պատճառաբանելու համար ընդամենը բավարար լինի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածով սահմանված իրավական ձևակերպումների վկայակոչումը կամ վերարտադրումը: Հակառակ պարագայում անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության սահմանադրական իրավունքի սահմանափակման իրավաչափության դատական երաշխիքը կլինի պատրանքային, իսկ հիմնական իրավունքը փաստացի կբովանդակազրկվի:

20. Այսպիսով, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածում թվարկված մեղադրյալի հավանական գործողությունների մասին հետևությունները, որոնք կարող են առաջ բերել անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության հիմնական իրավունքի սահմանափակում, պետք է հիմնված լինեն գործի նյութերից բխող ողջամիտ ենթադրությունների վրա:

21. Բացի ՀՀ Սահմանադրությունից և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքից, Վճռաբեկ դատարանի՝ 19-րդ և 20-րդ կետերում ներկայացված մոտեցումները բխում են նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից ձևավորված իրավական դիրքորոշումից:

Մասնավորապես, Եվրոպական դատարանը *Յագսիհնն ու Սաժինն ընդդեմ Թուրքիայի* /8 հունիսի 1995թ. Yagci and Sargin v. Turkey, գանգատ թիվ

16419190, կետ 52 / գործով վճռում նշել է. «Դատարանն անշուշտ ոչ մի դեպքում թույլատրելի չի համարի որևէ դատական որոշում, որը հիմնված կլինի ստանդարտ ձևակերպումների վրա, առանց արդարադատությունից թաքցնելու վտանգի առկայության պատճառների որևիցե պարզաբանման»:

Սեկ այլ գործով վճռում Եվրոպական դատարանը գտել է, որ «...անհրաժեշտ է պարզել, թե արդյո՞ք ներպետական դատարանները հաստատել և համոզիչ կերպով ներկայացրել են այնպիսի կոնկրետ փաստեր, որոնք հիմնավորել են իրենց կողմից արված հետևություններն առ այն, որ դիմողը կարող է փախուստի դիմել, խոչընդոտել ճշմարտության բացահայտմանը կամ կատարել նոր հանցագործություն: ...Ներպետական իշխանությունների պարտականությունն է կալանքի ժամկետի երկարացման հիմքերին համապատասխանող կոնկրետ փաստերի առկայությունն ապացուցելը:» /տես՝ Սամեդովայի գործով վճռի կետ 73, 75/:

22. Հետևաբար՝ մեղադրյալ Ա.Ավետիսյանին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին դատական ակտի հիմնավորվածության և պատճառաբանվածության պահանջը պահպանած լինելու համար բավարար չէր օրենքով նախատեսված հիմքերի պարզ շարադրանքը, այլ անհրաժեշտ էր կիրառել դատական ակտի պատճառաբանվածության առավել բարձր չափանիշ՝ դատարանի հետևությունները հիմնավորել գործի փաստական տվյալներով:

Ընդ որում անձի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելիս, ինչպես նաև կալանքի ժամկետը երկարացնելիս պետք է հաստատվի հասարակության ընդհանուր շահի և անհատի հիմնարար իրավունքների միջև արդարացի հավասարակշռություն, և որը պետք է բխի անձի՝ ազատությունից զրկելու հետ կապված կիրառվող միջոցի և հետապնդվող նպատակների միջև համամասնության ողջամիտ հարաբերակցության անհրաժեշտությունից:

II. Կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին դատական ակտը բացառապես նրան մեղսագրվող հանցագործության ծանրությամբ և քննչական գործողություններ կատարելու անհրաժեշտությամբ պայմանավորելու իրավաչափության մասին.

23. Համաձայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ խափանման միջոց կարող է կիրառվել «միայն այն դեպքում, երբ քրեական գործով ձեռք բերված նյութերը բավարար հիմք են տալիս ենթադրելու, որ կասկածյալը կամ մեղադրյալը կարող է՝

1. թաքցնել քրեական վարույթն իրականացնող մարմնից.
2. խոչընդոտել մինչդատական վարույթում կամ դատարանում գործի քննությանը՝ քրեական դատավարությանը մասնակցող անձանց վրա անօրինական ազդեցություն գործադրելու, գործի համար նշանակութ-

յուն ունեցող նյութերը թաքցնելու կամ կեղծելու, քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի կանչով առանց հարգելի պատճառների չներկայանալու կամ այլ ճանապարհով.

3. կատարել քրեական օրենքով չթույլատրված արարք.
4. խուսափել քրեական պատասխանատվությունից և նշանակված պատիժը կրելուց
5. խոչընդոտել դատարանի դատավճռի կատարմանը»:

Համաձայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ «խափանման միջոց կիրառելու անհրաժեշտության և կասկածյալի կամ մեղադրյալի նկատմամբ դրա տեսակն ընտրելու հարցը լուծելիս հաշվի են առնվում՝

1. վերագրվող արարքի բնույթը և վտանգավորության աստիճանը.
2. կասկածյալի կամ մեղադրյալի անձը.
3. տարիքը և առողջական վիճակը.
4. սեռը.
5. զբաղմունքի տեսակը.
6. ընտանեական դրությունը և խնամարկյալների առկայությունը.
7. գույքային դրությունը.
8. բնակության մշտական վայրի առկայությունը.
9. այլ էական հանգամանքներ»:

24. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածում օգտագործվող «խափանման միջոցի կիրառում» հասկացությունը տարածվում է ինչպես կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, այնպես էլ կալանքի ժամկետը երկարացնելու նկատմամբ: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը չի սահմանում կալանքի ժամկետը երկարացնելու հիմքերը կանոնակարգող հատուկ նորմ: Ուստի անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետի երկարացումն անհրաժեշտ է հիմնավորվի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում թվարկված հիմքերով, ինչպես նաև անհրաժեշտ է հաշվի առնել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 3-րդ մասում թվարկված հանգամանքները:

25. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մի շարք որոշումներում սահմանվել են կալանքի ժամկետի երկարացման հիմքերի առավել կոնկրետ չափանիշներ:

Մասնավորապես, մի շարք գործերով եվրոպական դատարանն արտահայտել է հետևյալ դիրքորոշումը. «... թեև անձին սպառնացող պատժի խստությունը հանդիսանում է փախուստի դիմելու կամ նոր հանցանք կատարելու հավանականությունը գնահատելու կարևոր տարր, ազատությունից զրկելը երկարաձգելու անհրաժեշտությունը չի կարող գնահատվել բացառապես վերացական տեսանկյունից՝ հաշվի առնելով միայն հանցագործության ծանրությունը» /տես. *Mamedova v. Russia*, 1 հունիսի 2006թ. վճիռը, գանգատ թիվ 7064/05/ կետ 74, *Panchenko v. Russia* 2005թ. փետրվարի 8-ի

վճիռը, գանգատ թիվ 45100/98, կետ 102, Ilijkov v. Bulgaria, 2001թ. հուլիսի 26-ի վճիռը, գանգատ թիվ 33977/96, կետ 81/

Բացի այդ, Եվրոպական դատարանը, *Մամեդովյան ընդդեմ Ռուսաստանի գործով* /1 հունիսի 2006թ. Mamedova v. Russia, գանգատ թիվ 7064/05/ արտահայտել է հետևյալ դիրքորոշումը. « ... հիմնավոր կասկածի շարունակական առկայությունն առ այն, որ կալանավորված անձը կատարել է հանցագործություն, հանդիսանում է անհրաժեշտ պայման կալանքի ժամկետի երկարացման օրինականության համար: Այնուհանդերձ, որոշակի ժամանակ անց դա դառնում է ոչ բավարար: Նման դեպքերում Դատարանը պետք է պարզի, թե դատական իշխանությունների կողմից ներկայացված մյուս հիմքերը շարունակե՞լ են արդյոք արդարացնել ազատությունից զրկելը: Եթե նման հիմքեր եղել են, «համապատասխան» և «բավարար», ապա դատարանը պետք է պարզի նաև, թե քննությունն իրականացնելիս իրավասու մարմինները դրսևորե՞լ են արդյոք «պատշաճ ջանասիրություն»:

26. Կալանքի ժամկետի երկարացման վերաբերյալ օրենսդրական և նախադեպային կանոնակարգման համադրման և մեկնաբանման հիման վրա՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ մեղադրյալին կալանքի տակ պահելու ժամկետը կարող է երկարացվել հետևյալ երկու պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

ա) շարունակվում են առկա լինել կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու հիմքերն ու պայմանները կամ ի հայտ են եկել անձին կալանքի տակ պահելու նոր հիմքեր.

բ) գործի քննությունն իրականացնող մարմնի կողմից դրսևորվել է անհրաժեշտ ջանասիրություն՝ ապահովելու գործի քննության ընթացքը.

Իսկ ինչ վերաբերում է անձին մեղսագրվող հանցանքի ժանրությանը, ապա թեև այն էական մշանակություն ունի ազատության մեջ գտնվող մեղադրյալի դրսևորվող վարքագծի հավանականությունը կանխորոշելու հարցում, սակայն այդ հանգամանքը պետք է գնահատվի գործում առկա մնացած, մասնավորապես ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 3-րդ մասում նատմանշված հանգամանքների համատեքստում: Այդ առումով կարող է քննության առկա դառնալ նաև դեռևս չկատարված քննչական գործողությունների բնույթը, դրանց օբյեկտիվության վրա մեղադրյալի կողմից ազդեցություն գործելու հնարավորությունը:

27. Այսպիսով, Ա.Ավետիսյանի կալանքի ժամկետը երկարացնելիս ստորադաս դատարանները պարտավոր էին բավարար փաստերի ներքո հիմնավորված ճանաչել ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված մեկ կամ մի քանի հիմքի առկայությունը: Բացի այդ, բավարար չափով պետք է հիմնավորվեր տվյալ գործով մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինների «պատշաճ ջանասիրությունը» և դրա հիման վրա բավարար փաստերի ներքո հիմնավորել նոր քննչական գործողություններ կատարելու անհրաժեշտությունը:

28. Այնուամենայնիվ, յուրաքանչյուր գործով կալանքի տևողությունը կարող է արդարացվել միայն այն դեպքում, երբ կան հասարակական շահի իրական պահանջների հատուկ հատկանիշներ, որոնք ինքնուրույնաբար, չվտանգելով անմեղության կանխավարկածը, գերակշռում են ՀՀ Սահմանադրությանը և ՀՀ-ի կողմից վավերացված միջազգային պայմանագրերով երաշխավորված անձի ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքը:

29. Այս չափորոշիչներով գնահատելով Ա.Ավետիսյանի կալանքի ժամկետի տևողությունը երկարացնելու գործընթացը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն չի համապատասխանել անձի ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքին վերաբերող ինչպես երկրի ներքին օրենսդրության, այնպես էլ Եվրոպական կոնվենցիայի հիմնարար պահանջներին:

III Գրավի կիրառմամբ անձին կալանքից ազատ արձակելու հարցի քննարկման պահանջը և գրավի անթույլատրելիության դեպքերի մեկնաբանումը.

30. Վճռաբեկ բողոք բերած անձն այս առումով Վճռաբեկ դատարանի առջև ըստ էության բարձրացրել է հետևյալ հարցը. ընդհանուր իրավասության դատարանն իրավունք ունե՞ր արդյոք Ա.Ավետիսյանին կալանքից գրավով ազատելը մերժել ու դա ճանաչել անթույլատրելի՝ կալանքի տակ պահելու անհրաժեշտությունը հիմնավորված լինելու պատճառաբանությամբ:

31. Համաձայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 134-րդ հոդվածի 4-րդ մասի. «Գրավը համարվում է կալանավորման այլընտրանքային խափանման միջոց և կիրառվում է միայն այն դեպքում, երբ ստացվել է դատարանի որոշումը մեղադրյալին կալանավորելու մասին»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 137-րդ հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է. «Կալանավորման մասին որոշում կայացնելու հետ միաժամանակ դատարանը լուծում է մեղադրյալին գրավով կալանքից ազատելու հնարավորության հարցը և, ճանաչելով մնան ազատման հնարավորությունը, նշանակում է գրավի գումարը: Հետագայում դատարանը կարող է պաշտպանության կողմի միջնորդությամբ վերանայել գրավի անթույլատրելիության կամ գրավի գումարի մասին որոշումը»:

Նույն հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն. «Կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին դատարանի որոշումը կարող է բողոքարկվել վերադաս դատարան»:

32. «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված իրավանորմից բխում է, որ անձի կալանավորման հարցը լուծելիս ՀՀ իրավասու դատարանները լիազորված են քննարկել դատաքննությանը մեղադրյալի ներկայանալը երաշխավորող այլընտրանքային միջոցների կիրառման հնարավորությունը, իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի

143-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հիման վրա այդպիսի միջոց է գրավը /Տես Վճռաբեկ դատարանի Տարոն Ռազմիկի Հակոբյանի վերաբերյալ 2007 թվականի հուլիսի 13-ի թիվ ՎԲ-115/07 որոշումը (կետ 3.1):

Այսպիսով, ՀՀ օրենսդրությամբ, Վճռաբեկ դատարանի որոշումներով, ինչպես նաև Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքով ամրագրված է, որ դատարանը կարող է կալանքի փոխարեն կիրառել գրավը՝ որպես այլընտրանքային խափանման միջոց:

33. Ինչպես երևում է՝ Ա.Ավետիսյանին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու վերաբերյալ առաջին ատյանի դատարանի 2008 թվականի մայիսի 2-ի և այն անփոփոխ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի մայիսի 19-ի որոշումներից, գրավի կիրառումը մերժվել է այն նույն հիմքով, որով հիմնավորվել է կալանքի տակ պահելու ժամկետի երկարացման անհրաժեշտությունը:

34. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ անձին կալանքի տակ պահելու անհրաժեշտության հիմնավորումը կարող է դրվել գրավի կիրառումը մերժելու պատճառաբանության հիմքում՝ պայմանով, որ այդ պատճառաբանությունը հիմնված լինի գործով առկա փաստական տվյալների վրա, ինչը սույն գործով բացակայում է:

35. Վճռաբեկ դատարանն անհիմն է համարում բողոքի հեղինակի այն պնդումը, որ դատարանն իրավունք ունի մեղադրյալին գրավով ազատելը ճանաչել անթույլատրելի միայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 143-րդ հոդվածում նշված դեպքերում:

Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի պահանջի վերաբերյալ արված իրավական մեկնաբանություններում չի արգելվում չնշված առանձին դեպքերում անձին երաշխիքով ազատ արձակելը ճանաչել անթույլատրելի. մասնավորապես, երբ առկա է անձի կողմից թաքնվելու կամ գործով ճշմարտությունը բացահայտելու ընթացքին միջամտելու վտանգ, կամ երբ դա անհրաժեշտ է հանցագործությունը կանխելու կամ հասարակական կարգի պահպանությունն իրականացնելու համար:

36. Այդ առումով Եվրոպական կոնվենցիային չի հակասում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 143-րդ հոդվածի 2-րդ մասի այն դրույթը, որ դատարանը, համապատասխան շարժառիթները շարադրելով, իրավունք ունի մեղադրյալին կալանքից գրավով ազատելը առանձին դեպքերում ճանաչել անթույլատրելի: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 143-րդ հոդվածի 2-րդ մասում օրենսդիրն օգտագործել է «մասնավորապես» բառը, որն արտահայտում է կալանքով գրավից ազատելու կոնկրետ դրսևորումների հատուկ ամրագրման և ոչ թե կալանքով գրավից ազատելու իրավական հիմքերի սպառնիչ թվարկման նշանակություն: Մեղադրյալի անձը հայտնի չլինելը, մշտական բնակության վայր չունենալը կամ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնից թաքնվելու փորձը կալանքից գրավով ազատելու կոնկրետ դրսևորումներ են, որոնք թվարկված են ոչ սպառնիչ:

Ուստի Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գրավի կիրառման անթույլատրելիության հարցը պետք է քննարկվի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի համատեքստում, որտեղ նշված են խափանման միջոց կիրառելու այլ հիմքեր, այդ թվում նաև մինչդատական վարույթում կամ դատարանում գործի քննությանը խոչընդոտելու հիմքը:

37. Հետևաբար, առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանները չեն խախտել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 143-րդ հոդվածի 2-րդ մասի պահանջները՝ շարադրելով այլ շարժառիթներ:

IV Սույն որոշման իրավական արժեքը.

38. Սույն որոշման 16-րդ-29-րդ կետերից երևում է, որ բողոքում նշված հիմնավորումները բավարար են բողոքարկված դատական ակտը բեկանելու համար:

Սակայն բողոքարկված դատական ակտերը եղել են ժամանակավոր, դրանք կորցրել են իրենց իրավական նշանակությունը: Ուստի Վճռաբեկ դատարանի սույն որոշումը կայացնելու պահին դրանք իրավաբանորեն դադարել են գոյություն ունենալուց:

39. Բացի այդ, գործի նյութերից երևում է, որ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների դատարանի կողմից 2008 թվականի հուլիսի 16-ին կայացվել է դատավճիռ, որով Ալևան Ավետիսյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 225-րդ հոդվածի 4-րդ մասով և դատապարտվել ազատազրկման 6 ամիս ժամկետով, որն Ա. Ավետիսյանն ամբողջությամբ կրել է: Պատիժը կիրառելու հարցը լուծելիս դատարանը հաշվի է առել Ա.Ավետիսյանին անազատության մեջ պահելու ողջ ժամանակահատվածը:

40. Հաշվի առնելով վերը նշված հանգամանքները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ բողոքարկված դատական ակտերը չեն կարող բեկանվել, քանի որ դրանք այլևս իրավաբանորեն գոյություն չունեն, ինչպես նաև Ա.Ավետիսյանի նկատմամբ քրեական վարույթի ողջ համատեքստում չեն հանգեցրել նրան անազատության մեջ ավելի երկար պահելուն, քան դատարանի դատավճռով սահմանված ժամկետն է:

41. Բողոքարկված դատական ակտերը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելու նպատակը օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման սահմանադրական գործառույթի, ինչպես նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված իրավունքի զարգացման գործառույթի իրացումն է: Այդ առումով վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նույնաման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության

քրեական դատավարության օրենսգրքի 403–406-րդ, 419-րդ, 422–424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: Ասլան Հովհաննեսի Ավետիսյանին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու և կալանքը գրավով փոխարինելն անթույլատրելի ճանաչելու մասին Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի 2008 թվականի մայիսի 2-ի որոշումն անփոփոխ թողնելու վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի մայիսի 19-ի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ՝ Վճռաբեկ դատարանի որոշման մեջ նշված պատճառաբանություններով:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

*Նախագահող՝ ստորագրություն
դատավորներ՝ ստորագրություններ*

ՎԲ-115/07

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՀՀ քրեական գործերով
վերաքննիչ դատարանի որոշում
Քրեական գործ թիվ 29100407
կայացրած դատարանի կազմը
նախագահող դատավոր՝ Գ.Մելիք-Սարգսյան
դատավորներ՝ Կ.Ղազարյան, Մ.Պետրոսյան

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

13 հուլիսի 2007 թվական

ք. Երևան

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատը /այսուհետ՝
Վճռաբեկ դատարան/

նախագահությամբ
մասնակցությամբ դատավորներ

քարտուղար
դատախազներ

Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ
Հ.ՂՈՒԿԱՍՅԱՆԻ
Ս.ՍԻՄՈՆՅԱՆԻ
Ս.ՕՅԱՆՅԱՆԻ
Ք.ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆԻ
Գ.ՄԱՐԿՈՍՅԱՆԻ
Ա.ՄԵԼՔՈՆՅԱՆԻ

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Մ.Սարգսյանի վճռաբեկ բողոքը մեղադրյալ Տարոն Ռազմիկի Հակոբյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրված կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի դատարանի 2007 թվականի մարտի 27-ի որոշումը փոփոխելու և Տ.Հակոբյանին կա-

լանքից գրավի կիրառմամբ ազատելու մասին ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանի 2007 թվականի մայիսի 2-ի որոշման դեմ,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Նախաքննության մարմնի կողմից 2007 թվականի փետրվարի 6-ին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով հարուցվել է քրեական գործ այն փաստի առթիվ, որ 2007 թվականի փետրվարի 6-ին՝ ժամը 05-ի սահմաններում, Տարոն Ռազմիկի Հակոբյանը դյուրավառ հեղուկի օգտագործմամբ հրկիզման եղանակով դիտավորությամբ ոչնչացրել և վնասել է Աշտարակ-Գյումրի ավտոճանապարհի 10-րդ կիլոմետրին հարող Աղծք գյուղի տարածքում տեղակայված և Վարթես Հագոփյանին պատկանող «Պանդոկ» ռեստորանային համալիրի երկու շենքերը՝ իրենց հարմարություններով և կահավորված գույքով, ինչպես նաև առանձին կառույց աշխատանքային գրասենյակը՝ տուժողին պատճառելով առանձնապես խոշոր չափերի՝ շուրջ 42 միլիոն դրամի գույքային վնաս:

Տ.Հակոբյանը 2007 թվականի փետրվարի 6-ին ձերբակալվել է, և 2007 թվականի փետրվարի 9-ին նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով:

ՀՀ Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի դատարանի 2007 թվականի փետրվարի 9-ի որոշմամբ բավարարվել է Արագածոտնի մարզային քննչական բաժնի ՀԿԳ ավագ քննիչ Գ. Առաքելյանի հարուցած միջնորդությունը, և Տ.Հակոբյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց է ընտրվել կալանքը՝ երկու ամիս ժամկետով՝ մինչև 2007 թվականի ապրիլի 6-ը:

ՀՀ Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի դատարանի 2007 թվականի մարտի 27-ի որոշմամբ բավարարվել է ՀԿԳ ավագ քննիչ Գ.Առաքելյանի հարուցած միջնորդությունը, և հաշվի առնելով Տ.Հակոբյանին վերագրվող արարքի բնույթը, հանրային վտանգավորությունը՝ Տ.Հակոբյանին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացվել է երկու ամսով՝ նկատի ունենալով, որ քրեական գործով ձեռք բերված ապացույցները բավարար են մեղադրյալի նկատմամբ խափանման միջոց ընտրելու համար:

Այդ որոշման դեմ Տ. Հակոբյանի շահերի պաշտպան Զ. Փոստանջյանի կողմից բերվել է վերաքննիչ բողոք, որում նա խնդրել է մեղադրյալի նկատմամբ կալանավորման փոխարեն ընտրել այլընտրանքային խափանման միջոց՝ կիրառել գրավ՝ պատճառաբանելով, որ քննիչի միջնորդությունը հաստատող ապացույցներ առաջին ատյանի դատարանին չեն ներկայացվել, դատաքննությանը չի մասնակցել պաշտպանը, դատարանը չի քննարկել կալանքը գրավով փոխարինելու նպատակահարմարության հարցը, կալանքի ժամկետը երկարացվել է՝ միայն հաշվի առնելով արարքի բնույթն ու

հանրային վտանգավորության աստիճանը, անտեսելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածով նախատեսված մյուս հանգամանքները, որով խախտվել է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի դրույթները, համաձայն որոնց՝ գրավի կիրառումը չի կարող կախվածության մեջ դրվել հանցագործության ծանրության աստիճանից:

ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանի 2007 թվականի մայիսի 2-ի որոշմամբ Տ.Հակոբյանի շահերի պաշտպան Չ.Փոստանջյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով մեղադրվող Տ.Հակոբյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրված կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի դատարանի 2007 թվականի մարտի 27-ի որոշումը փոփոխվել է, և Տարոն Հակոբյանը կալանքից ազատվել է գրավի կիրառմամբ: Գրավի չափ է սահմանվել մեկ միլիոն դրամը:

ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանի 2007 թվականի մայիսի 2-ի որոշումը պատճառաբանվել է այն հանգամանքներով, որ Տ.Հակոբյանը նախկինում արատավորված և դատված չի եղել, բնութագրվում է դրականորեն, ունի մշտական բնակության վայր և աշխատանք, ամուսնացած է, խնամքին են երկու անչափահաս երեխաներ, ըստ ապրանքագիտական փորձաքննության եզրակացության՝ պատճառված նյութական վնասը կազմում է ոչ թե 42 միլիոն դրամ, այլ 16,5 միլիոն դրամ, վնասված օբյեկտի պատկանելության հարցը վիճարկվում է քաղաքացիական դատավարության կարգով, մեղադրյալը չի թաքնվի վարույթն իրականացնող մարմնից, Տ.Հակոբյանի հետագա պատշաճ վարքագիծը և գրավի կիրառման անհրաժեշտությունը երաշխավորում են գյուղապետարանն ու ավագանին, ինչպես նաև ՀՀ ԱԺ մի շարք պատգամավորներ: Վերոգրյալի հիման վրա վերաքննիչ դատարանը հետևություն է արել, որ կոնկրետ դեպքում մեղադրյալի նկատմամբ գրավի կիրառումը թույլատրելի է և բխում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-ր կետի դրույթներից:

ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Ս.Սարգսյանը ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանի 2007 թվականի մայիսի 2-ի որոշման դեմ բերել է վճռաբեկ բողոք:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը 2007 թվականի մայիսի 22-ի որոշմամբ բողոքը ընդունել է վարույթ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 3-րդ կետերով սահմանված հիմքերով:

2. Վճռաբեկ բողոքի պահանջը, փաստարկները և հիմքերը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Բողոք բերած անձը գտնում է, որ ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանը թույլ է տվել նյութական և դատավարական իրավունքի նորմի խախտում. ՀՀ

քրեական դատավարության օրենսգրքի 143-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ գրավի կիրառումը թույլատրվում է ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցագործությունների համար կալանավորված մեղադրյալների համար, մինչդեռ քրեական գործով ձեռք բերված բավարար ապացույցներով Տ.Յակոբյանին մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով, որը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ համարվում է ծանր հանցագործություն:

ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանը հիմնվել է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի վրա: Մինչդեռ բողոքի հեղինակի կարծիքով՝ Կոնվենցիայի վերլուծությունը վերաքննիչ դատարանին նման հետևության հանգեցնում է հնարավորություն չի ընձեռնում:

Բողոք բերած անձը մատնանշում է, որ վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել այն հանգամանքը, որ մեղադրյալ Տ.Յակոբյանը թշնամական հարաբերությունների մեջ է տուժող Վ.Յագոփյանի հետ, և բավարարված չլինելով համապատասխան գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքի հաստատման վերաբերյալ հարցի քաղաքացիաիրավական լուծմամբ (ՀՀ քաղաքացիական գործերով վերաքննիչ դատարանի 2005 թվականի սեպտեմբերի 7-ին օրինական ուժի մեջ մտած վճռով, որը ուժի մեջ է թողնվել ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական պալատի 2006 թվականի նոյեմբերի 28-ի որոշմամբ՝ նշված շինությունները սեփականության իրավունքով պատկանում են Վ.Յագոփյանին)՝ դիտավորությամբ հրկիզել է այն, իսկ առաջադրված մեղադրանքում իրեն մեղավոր չի ճանաչել, չի գղջացել կատարածի համար, ավելին՝ օգնության եկած անձանց թույլ չի տվել հանգցնել իրդեհը և նախաքննության ընթացքում տուժողին պատճառված վնասը հատուցելու փորձ չի արել, և այդ կապակցությամբ միմյանց միջև հաստատված թշնամական հարաբերություններից ելնելով ու գտնվելով ազատության մեջ, կարող է կատարել այլ ծանր հանցագործություն:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոքի հեղինակը եզրահանգում է, որ նախաքննության մարմնի նման հիմնավորումը բխել է և պայմանավորված է եղել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի պահանջներից. Տ.Յակոբյանը, ազատության մեջ գտնվելով, կարող է խուսափել քրեական պատասխանատվությունից և նշանակված պատիժը կրելուց և խոչընդոտել դատարանի դատավճռի կատարմանը:

Բողոքատուն փաստարկում է նաև, որ ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանի որոշման մեջ նշված է, որ Տ.Յակոբյանը գղջում է կատարվածի համար: Մինչդեռ նշված եզրահանգումը գործի տվյալներով հիմնավորված չէ: Բողոք բերած անձի կարծիքով գործի տվյալներով հիմնավորված չէ վերաքննիչ դատարանի այն հետևությունը, որ մեղադրյալը չի թաքնվի վարույթն իրականացնող մարմնից, և որ նրա հետագա պատշաճ վարքագիծը և գրավի կիրառման անհրաժեշտությունը երաշխավորում են Ուլանի գյուղապետարանը և ՀՀ

Ազգային ժողովի մի շարք պատգամավորներ: Պատգամավորների կամ գյուղապետարանի նման միջամտությունը բողոքի հեղինակը համարում է միջամտություն արդարադատության իրականացմանը:

Բացի այդ, վերաքննիչ դատարանի որոշման մեջ չի նշվել, թե մեղադրյալի հետագա պատշաճ վարքագիծը և գրավի կիրառման անհրաժեշտությունը ինչով են պայմանավորված:

Վճռաբեկ բողոք բերած անձը խնդրել է բեկանել ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանի 2007 թվականի մայիսի 2-ի որոշումը մեղադրյալ Ս.Հակոբյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրված կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի դատարանի 2007 թվականի մարտի 27-ի որոշումը փոփոխելու և Ս.Հակոբյանին կալանքից գրավի կիրառմամբ ազատելու մասին, և օրինական ուժ տալ Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի դատարանի 2007 թվականի մարտի 27-ի որոշմանը Ս.Հակոբյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին:

3. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Բողոքում նշված հիմքերի սահմաններում վերլուծելով գործի նյութերը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտավ, որ բողոքը պետք է բավարարել հետևյալ պատճառաբանություններով.

3.1. Ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործությունների համար մեղադրվող անձանց գրավի կիրառմամբ կալանքից ազատ արձակելու հնարավորությունը.

Ըստ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 134-րդ հոդվածի 4-րդ մասի՝ գրավը համարվում է կալանավորման այլընտրանքային խափանման միջոց և կիրառվում է միայն այն դեպքում, երբ ստացվել է դատարանի որոշումը մեղադրյալին կալանավորելու մասին:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 143-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Գրավը ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցագործության համար մեղադրվողին կալանքից ազատելու համար դրամի, արժեթղթերի, այլ արժեքների ձևով դատարանի դեպոզիտ մեկ կամ մի քանի անձանց կատարած ներդրումն է՝ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի տրամադրության տակ մեղադրյալի գտնվելն ապահովելու նպատակով»:

Այսպիսով, ՀՀ ներքին օրենսդրության հիման վրա՝ ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության համար գրավի կիրառումն անթույլատրելի է, իսկ Ս.Հակոբյանին մեղադրանք էր առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով նախատեսված հանցագործության համար, որն ըստ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի՝ ծանր հանցագործություն է:

Մինչդեռ ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ «կոնկրետ դեպքով մեղադրյալի նկատմամբ գրավի կիրառումը թուլատրելի է և բխում է մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի դրույթներից»:

Համաձայն «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ «Սույն հոդվածի 1-ին մասի (c) ենթակետի դրույթներին համապատասխան ձերբակալված կամ կալանավորված յուրաքանչյուր ոք անհապաղ տարվում է դատավորի կամ այլ պաշտոնատար անձի մոտ, որն օրենքով լիազորված է իրականացնելու դատական իշխանություն, և ունի ողջամիտ ժամկետում դատաքննության իրավունք կամ մինչև դատաքննությունն ազատ արձակվելու իրավունք: Ազատ արձակումը կարող է պայմանավորվել դատաքննության ներկայանալու երաշխիքներով»:

Խնդրո առարկա հարցի կապակցությամբ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մոտեցումը հստակ արտահայտված է սույն գործին փաստական և իրավական առումներով նման *Կաբալերոն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* (Caballero v. THE UNITED KINGDOM, Application no. 32819/96, 08.02.2000թ.) և *Էս Բի Սիմ ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* (S.B.C. v. THE UNITED KINGDOM, Application no. 39360/98, 19.06.2001թ.) գործերով վճիռներում: Դրանցում եվրոպական դատարանը դիրքորոշում է հայտնել, որ այն պայմաններում, երբ գրավի կիրառմամբ անձին ազատ արձակելու հարցի քննարկման հնարավորությունը որոշակի գործերով ի սկզբանե արգելված է օրենսդրությամբ, ապա մինչդատական վարույթի ժամանակ կալանքի հարցի լուծման նկատմամբ դատական վերահսկողության նման սահմանափակումը Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի խախտում է (տե՛ս *Կաբալերոյի* գործով վճռի §§18–21-ը, *Էս Բի Սիի* գործով վճռի §22-ը և §23-ը):

Այսպիսով, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասում անրագրված իրավանորմից բխում է, որ անձի կալանավորման հարցը լուծելիս ՀՀ իրավասու դատարանները լիազորված են քննարկել դատաքննությանը մեղադրյալի ներկայանալը երաշխավորող այլընտրանքային միջոցների կիրառման հնարավորությունը, իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 143-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հիման վրա այդպիսի միջոց է գրավը:

Ըստ ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի 4-րդ մասի՝ միջազգային պայմանագրերը Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասն են: Եթե վավերացված միջազգային պայմանագրում սահմանվում են այլ նորմեր, քան նախատեսված են օրենքներով, ապա կիրառվում են այդ նորմերը:

Հետևաբար՝ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ

մասում ամրագրված իրավանորոնը ՀՀ իրավունքի բաղկացուցիչ մասն է, և ՀՀ իրավասու դատարանները, անկախ անձին մեղսագրված հանցագործության ծանրության աստիճանից, լիազորված են քննարկել մեղադրյալին գրավի կիրառմամբ կալանքից ազատ արձակելու հնարավորության հարցը:

3.2. ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանի որոշման օրինականությունը և հիմնավորվածությունը.

Քրեական վերաքննիչ դատարանի 2007 թվականի մայիսի 2-ի որոշումը բեկանելու մասին վճռաբեկ բողոքի պահանջը բավարարելու կամ մերժելու հարցը լուծելու համար Վճռաբեկ դատարանն ըստ էության պետք է պատասխանի հետևյալ հարցին. արդյոք Տ.Հակոբյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրված կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի դատարանի 2007 թվականի մարտի 27-ի որոշումը փոփոխելու և Տարոն Հակոբյանին մեկ միլիոն դրամ գրավի կիրառմամբ կալանքից ազատելու մասին ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանի 2007 թվականի մայիսի 2-ի որոշումն օրինական է և հիմնավորված՞, թե՞ ոչ:

Համաձայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 285-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ «Կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ միջնորդություն հարուցելու մասին որոշումը ենթակա է անհապաղ քննման նախաքննության կատարման վայրի դատարանում, դատավորի կողմից միանձնյա՝ միջնորդություն ներկայացրած անձի, մեղադրյալի, նրա օրինական ներկայացուցչի, պաշտպանի մասնակցությամբ, եթե նա մասնակցում է գործին»: Նույն հոդվածի 5-րդ մասին համապատասխան՝ քննելով միջնորդությունը՝ դատավորը որոշում է կայացնում մեղադրյալի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու կամ միջնորդությունը մերժելու մասին:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 137-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ «Կալանավորման մասին որոշում կայացնելու հետ միաժամանակ դատարանը լուծում է մեղադրյալին գրավով կալանքից ազատելու հնարավորության հարցը և, ճանաչելով նման ազատման հնարավորությունը, նշանակում է գրավի գումարը: Հետագայում դատարանը կարող է պաշտպանության կողմի միջնորդությամբ վերանայել գրավի անթույլատրելիության կամ գրավի գումարի մասին որոշումը»:

Ըստ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 139-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ «Կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու հարցը որոշելիս դատարանն իրավունք ունի ճանաչել մեղադրյալին գրավով ազատելու հնարավորությունը և նշանակել գրավի գումարը»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 288-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Որպես խափանման միջոց կալանքն ընտրելու կամ չընտրելու, ինչպես նաև կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու կամ երկարացնելուց հրաժարվելու օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգումը կատարվում է վերաքննիչ դատարանի կողմից»:

Նույն հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ «Դատական ստուգման արդյունքում դատարանը կայացնում է հետևյալ որոշումներից որևէ մեկը՝

- 1) կալանքը որպես խափանման միջոց վերացնելու և անձին կալանքից ազատելու մասին.
- 2) որպես խափանման միջոց կալանք ընտրելու կամ դրա ժամկետը երկարացնելու մասին.
- 3) բողոքն առանց բավարարման թողնելու մասին»:

Նույն հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ «Այն դեպքում, երբ նիստին ներկայացված չեն կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, ինչպես նաև կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու օրինականությունը և հիմնավորվածությունը հաստատող նյութեր, դատարանը որոշում է կայացնում տվյալ խափանման միջոցը վերացնելու և անձին կալանքից ազատելու մասին»:

Ինչպես երևում է վերը մեջբերված իրավադրույթներից՝ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու և կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու հարցերում առաջին ատյանի դատարանի և վերաքննիչ դատարանի իրավասությունն էականորեն տարբերվում է: Առաջին ատյանի դատարանը լիազորված է քննիչի կամ դատախազի միջնորդության հիման վրա ըստ էության լուծում տալ մեղադրյալին կալանավորելու (կալանքի ժամկետը երկարացնելու) կամ կալանքից ազատ արձակելու հարցին: Մասնավորապես՝ առաջին ատյանի դատարանը, ինչպես տվյալ միջնորդությունը քննարկելիս, այնպես էլ հետագայում, լիազորված է կալանքը փոխարինելու դրա այլընտրանքային խափանման միջոց գրավով:

Մինչդեռ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 288-րդ հոդվածին համապատասխան՝ վերաքննիչ դատարանն իրավասու է միայն իրականացնելու որպես խափանման միջոց կալանքն ընտրելու կամ չընտրելու, կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու կամ երկարացնելուց հրաժարվելու օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգում:

Ընդ որում, այս գործունեությունն իրականացնելիս ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանն իրավասու չէ ղեկավարվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 10-րդ բաժնի դրույթներով, քանի որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 384-րդ հոդվածի հիման վրա այդ բաժնի դրույթներով պետք է ղեկավարվել միայն առաջին ատյանի դատարանի վերջնական որոշումների՝ գործն ըստ էության լուծող, վարույթն սկսելը կամ դրա շարունակվելը բացառող որոշումների բողոքարկման և դրանց դատական վերանայման պարագայում: Իսկ մեղադրյալին կալանավորելու կամ չկալանավորելու, կալանքի ժամկետը երկարացնելու կամ երկարացնելուց հրաժարվելու մասին առաջին ատյանի դատարանի որոշումների բողոքարկման և բողոքի քննության կարգը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 287-րդ և 288-րդ հոդվածներով ստացել է առանձին օրենսդրական կանոնակարգում:

Յետևաբար՝ մեղադրյալին կալանավորելու կամ չկալանավորելու, կալանքի ժամկետը երկարացնելու կամ երկարացնելուց հրաժարվելու մասին առաջին ատյանի դատարանի որոշումների բողոքարկման և բողոքի քննության ընթացքում վերաքննիչ դատարանն իրականացնում է ոչ թե գործի ամբողջ ծավալով ըստ էության քննություն (վերաքննություն), այլ ավելի սահմանափակ գործունեություն՝ համապատասխան որոշման օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգում:

Մասնավորապես՝ եթե բողոքարկվել է մեղադրյալին կալանավորելու կամ կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին առաջին ատյանի դատարանի որոշումը, վերաքննիչ դատարանն իրավասու չէ անդրադառնալ կալանքը գրավով փոխարինելու հարցին: Մինչդատական վարույթի ընթացքում առաջին ատյանի դատարանի կայացրած՝ անձի կալանավորման կամ կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին որոշման բողոքարկման դեպքում կալանքը գրավով փոխարինելու հարցի լուծման լիազորությամբ օրենսդիրը վերաքննիչ դատարանին չի օժտել: Օրենքի այս մեկնաբանությունը հիմնված է նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 288-րդ հոդվածի 5-րդ մասի վրա, որը սահմանում է քննարկվող գործերով դատական ստուգման արդյունքում վերաքննիչ դատարանի կողմից կայացվող որոշումների սպառիչ ցանկը, և այն չի ներառում ստորադաս դատարանի որոշման փոփոխումը և ստորադաս դատարանի ընտրած խափանման միջոց կալանքի փոխարեն գրավի կիրառումը:

Այսինքն՝ օրենսդիրն անձին կալանավորելու կամ կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին առաջին ատյանի դատարանի որոշման՝ վերադասության կարգով դատական ստուգման առարկայի մեջ գրավի հարցի լուծումը չի ներառել: Փոխարենը, այդ դեպքերում պաշտպանության կողմն ազատ է ցանկացած պահի կալանավորված անձին գրավով ազատելու (կալանքը գրավով փոխարինելու) միջնորդություն հարուցել առաջին ատյանի դատարան (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 137-րդ հոդվածի 4-րդ մաս), քանի որ գրավը կիրառվում է միայն այն դեպքում, երբ առկա է դատարանի որոշումը մեղադրյալին կալանավորելու մասին (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 134-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

Մինչդեռ գործի նյութերից երևում է, որ ո՛չ մեղադրյալ Ս.Յակոբյանը և ո՛չ էլ նրա պաշտպանն առաջին ատյանի դատարանին չեն դիմել մեղադրյալին կալանքից գրավով ազատելու միջնորդությամբ, այլ նույն պահանջով բողոք են ներկայացրել ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարան:

Յետևաբար՝ Ս.Յակոբյանի նկատմամբ ընտրված խափանման միջոց կալանքը վերացնելու որոշումը ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանը կայացրել է այն պայմաններում, երբ օրենքով լիազորված չէր նման որոշում կայացնելու: Ուստի դրանով վերաքննիչ դատարանը թույլ է տվել օրինականության սկզբունքի խախտում (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 7-րդ հոդված), ինչը քրեադատավարական օրենքի էական խախտում է (ՀՀ քրեական

դատավարության օրենսգրքի 406-րդ և 398-րդ հոդվածներ) և որոշումը բեկանելու հիմք:

Ինչ վերաբերում է մեղադրյալ Ս.Յակոբյանի կալանքի ժամկետը երկարացնելու օրինականությանը և հիմնավորվածությանը, ապա այդ հարցը վերաքննիչ դատարան ներկայացված բողոքի պահանջի առարկա չի հանդիսացել, հետևաբար՝ չի վիճարկվել, այն դուրս է նաև վճռաբեկ դատարանում քննարկվող գործի քննության սահմաններից:

Հաշվի առնելով վերը նշված հանգամանքները՝ դատարանը գտավ, որ ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանի որոշումը պետք է բեկանել և օրինական ուժ տալ Ս.Յակոբյանին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկու ամսով երկարացնելու մասին Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի դատարանի 2007 թվականի մարտի 27-ի որոշմանը:

Այդ պայմաններում մեղադրյալ Ս.Յակոբյանի նկատմամբ կիրառված խափանման միջոց գրավը ենթակա է վերացման, իսկ որպես գրավ մուծված մեկ միլիոն ՀՀ դրամը ենթակա է վերադարձման:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ քննվող բողոքի կապակցությամբ խափանման միջոց գրավի կիրառման հարցով առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր:

Ելնելով վերը շարադրված հիմնավորումներից և ղեկավարվելով ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 403–406-րդ, 419-րդ, 422–424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

Բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 185 հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով մեղադրվող Տարոն Ռազմիկի Հակոբյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրված կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի դատարանի 2007 թվականի մարտի 27-ի որոշումը փոփոխելու և Տարոն Հակոբյանին 1 միլիոն դրամ գրավի կիրառմամբ կալանքից ազատելու մասին ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանի 2007 թվականի մայիսի 2-ի որոշումը, և օրինական ուժ տալ Ս.Յակոբյանին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկու ամսով երկարացնելու մասին Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի դատարանի 2007 թվականի մարտի 27-ի որոշմանը:

Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից և ենթակա չէ բողոքարկման:

*Ճախագահող՝
դատավորներ՝*

ստորագրություն
ստորագրություններ

ՄԻՍԱԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ, ՎԱՅԵ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ

**ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՆԱԽԱԴԵՊԱՅԻՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅԻ ՀՐԱՏԱՊ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

*Գիտագործնական ձեռնարկ դատավորների և դատական
ծառայողների համար*

Խմբագիր՝
Տեխն. Խմբագիր՝
Կազմի ձևավորող՝

Դավիթ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Արարատ ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ
Սոնա ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ

«Անտարես» հրատարակչատուն
Երևան 0009, Մաշտոցի 50ա/1
Հեռ.՝ (+374 10) 58 10 59, 56 15 26
Հեռ./ֆաքս՝ (+374 10) 58 76 69
antares@antares.am
www.antares.am